МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Галина БОНДАРЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

РОЗВИТОК ГРОМАД У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Виконав студент 4 курсу, З/41 групи
освітньої програми «Соціальне забезпечення»
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Ямковий Віталій Миколайович

Науковий керівник – доктор філософії,
Скочко Максим Олександрович

Умань – 2026

АНОТАЦІЯ

Ямковий В. М. Розвиток громад у сфері соціального забезпечення. Кваліфікаційна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на правах рукопису. Спеціальність 232 Соціальне забезпечення. Умань, 2026.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні та практичні засади розвитку територіальних громад у сфері соціального забезпечення в умовах децентралізації та сучасних суспільних трансформацій. Проаналізовано наукові підходи до розвитку громад у сфері соціального забезпечення, визначено сутність соціального розвитку та охарактеризовано основні теоретичні підходи до управління соціальними послугами в територіальних громадах.

Особливу увагу приділено дослідженню соціального партнерства між державою, громадою та громадськими організаціями як важливому механізму підвищення ефективності соціального забезпечення населення. Розглянуто процес цифровізації соціальних послуг та розвиток електронного соціального забезпечення в громадах, визначено їх переваги, проблеми та перспективи впровадження.

У роботі обґрунтовано необхідність удосконалення системи соціального забезпечення на місцевому рівні шляхом впровадження інноваційних підходів, розвитку міжсекторальної взаємодії, підвищення професійної компетентності фахівців соціальної сфери та використання цифрових технологій. Розроблено практичні рекомендації щодо підвищення ефективності соціального забезпечення в територіальних громадах, спрямовані на покращення доступності та якості соціальних послуг, посилення соціальної підтримки вразливих категорій населення та забезпечення сталого соціального розвитку громад.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та аналізі процесів розвитку територіальних громад у сфері соціального забезпечення, а

також у розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального забезпечення на рівні громад.

Теоретична значущість кваліфікаційної роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про розвиток громад у сфері соціального забезпечення в умовах сучасних суспільних трансформацій та децентралізації.

Практична значущість отриманих результатів полягає у розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального забезпечення в територіальних громадах.

Ключові слова: соціальне забезпечення, територіальна громада, соціальний розвиток, соціальні послуги, децентралізація, соціальний захист, соціальне партнерство, цифровізація, електронне соціальне забезпечення, місцеве самоврядування, соціальна політика, громада.

ABSTRACT

Yamkovyi V. M. Community Development in the Field of Social Security. Qualification Paper for the First (Bachelor's) Level of Higher Education as a Manuscript. Specialty 232 Social Security. Uman, 2026.

The qualification paper examines the theoretical and practical foundations of the development of territorial communities in the field of social security under conditions of decentralization and contemporary social transformations. Scientific approaches to community development in the field of social security are analyzed, the essence of social development is defined, and the main theoretical approaches to the management of social services in territorial communities are characterized.

Special attention is paid to the study of social partnership between the state, the community, and public organizations as an important mechanism for improving the effectiveness of social security for the population. The process of digitalization of social services and the development of electronic social security in communities are considered, and their advantages, challenges, and prospects for implementation are identified.

The paper substantiates the necessity of improving the social security system at the local level through the introduction of innovative approaches, the development of intersectoral cooperation, the enhancement of professional competence of social sector specialists, and the use of digital technologies. Practical recommendations aimed at increasing the effectiveness of social security in territorial communities have been developed. These recommendations are focused on improving the accessibility and quality of social services, strengthening social support for vulnerable population groups, and ensuring sustainable social development of communities.

The purpose of the study is the theoretical substantiation and analysis of the processes of territorial community development in the field of social security, as well as the development of practical recommendations for improving the effectiveness of social security at the community level.

The theoretical significance of the qualification paper lies in deepening scientific understanding of community development in the field of social security under conditions of contemporary social transformations and decentralization.

The practical significance of the obtained results lies in the development of recommendations for improving the effectiveness of social security in territorial communities.

Keywords: social security, territorial community, social development, social services, decentralization, social protection, social partnership, digitalization, electronic social security, local self-government, social policy, community.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 6

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ГРОМАД У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ..... 11

1.1. Аналіз наукових підходів до розвитку громад у сфері соціального забезпечення..... 11

1.2. Сутність соціального розвитку та теоретичні підходи до управління соціальними послугами в громадах..... 20

РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ..... 32

2.1. Соціальне партнерство держави, громади та громадських організацій..... 32

2.2. Цифровізація соціальних послуг та розвиток електронного соціального забезпечення..... 44

2.3. Рекомендації щодо підвищення ефективності соціального забезпечення в громадах..... 54

ВИСНОВКИ..... 58

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 62

ВСТУП

Актуальність дослідження. Нинішній етап модернізації системи соціального забезпечення в межах України відзначається зростанням ваги органів місцевого самоврядування у питанні гарантування добробуту громадян. Процес децентралізації сприяв делегуванню суттєвого обсягу функцій із соціального захисту на рівень територій, завдяки чому громади стали основними дійовими особами у впровадженні державної соціальної доктрини. На сьогоднішній день соціальний захист у межах громади включає не лише фінансову підтримку, але й розбудову мережі соціальних сервісів, надання допомоги найбільш незахищеним верствам населення та створення умов для інклюзивного суспільства.

Під розвитком громади у сфері соціального забезпечення слід розуміти процес формування ефективної системи соціальних послуг, спрямованої на задоволення потреб мешканців, які перебувають у складних життєвих обставинах. Основою такої системи є принципи адресності, доступності, комплексності та партнерства.

Сьогоднішні соціальні проблеми, включаючи наслідки воєнного конфлікту, внутрішню міграцію, зростання бідності, безробіття, потребують адекватних і гнучких підходів до адміністрування в сфері соціального забезпечення населення. При цьому, громади стикаються зі складностями в соціальній роботі з різноманітними категоріями вразливих груп населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб, людьми похилого віку, особами з інвалідністю, багатодітними родинами, і кожна група має свої специфічні потреби і інтереси. Таким чином, враховуючи воєнний стан та поглиблення кризових явищ в системі соціального захисту населення, при прийнятті управлінських рішень, потрібен інтегрований підхід до надання соціальних послуг в громадах, який враховує міжсекторальну взаємодію органів влади в сфері медицина, освіти, культури [23].

У наукових дослідженнях підкреслюється, що соціальна сфера на рівні громад є складною системою, яка включає інститути соціального захисту, соціальні служби, громадські організації та волонтерські ініціативи. Їх взаємодія формує соціальний капітал громади, який безпосередньо впливає на її спроможність до розвитку [22].

Базові підходи до розуміння громади як середовища соціального забезпечення представлені у працях О. Безпалько, яка визначає соціальну роботу в громаді як систему організованих дій, спрямованих на задоволення потреб населення та розвиток соціальних ресурсів території. Вона підкреслює, що громада є не лише об'єктом, а й суб'єктом соціальної роботи, який здатний самостійно формувати механізми підтримки вразливих груп населення [3].

Г. Слозанська у своїх дослідженнях акцентує увагу на методології соціальної роботи в громаді, визначаючи її як систему діяльності, що базується на принципах участі, партнерства та мобілізації місцевих ресурсів. Вона наголошує, що громада є не лише об'єктом впливу соціальної політики, але й активним суб'єктом змін [55].

Розвиток територіальних громад у сфері соціального забезпечення виступає одним із пріоритетних напрямів сучасної державної політики України, що реалізується в умовах децентралізаційних процесів. У наукових дослідженнях громада розглядається як основна ланка впровадження соціальної політики, на рівні якої населення отримує безпосередній доступ до соціальних послуг.

У дослідженнях Л. Котової підкреслюється, що децентралізація є основним механізмом трансформації соціальної сфери, який передбачає передачу повноважень від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування. Авторка зазначає, що ефективність соціального забезпечення залежить від фінансової спроможності громади, кадрових ресурсів та якості управління соціальними послугами [28].

У сучасних наукових дослідженнях соціальне забезпечення визначається як сукупність правових, економічних та організаційних заходів, що спрямовані на захист населення від різноманітних соціальних ризиків.

Як зазначають Д. Мельничук та І. Войналович, соціальне забезпечення є інструментом реалізації соціальної відповідальності держави та охоплює систему соціальних гарантій, страхування і бюджетної підтримки населення [34].

У роботах Т. Заяць і Г. Краєвської розвиток громад розглядається через концепцію соціального капіталу. Соціальний капітал включає довіру, норми взаємодії та мережі соціальних зв'язків, що забезпечують ефективність колективних дій [22].

У зарубіжній науковій думці (J. Midgley, M. Payne, J. Rothman) громада трактується як базовий рівень соціального розвитку, де реалізуються моделі community development та соціального планування [72; 75;76].

Н. Федірко трактує цифровізацію соціального забезпечення як комплексний процес впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему соціального захисту, що охоплює електронні сервіси, цифрові платформи, бази даних та автоматизацію адміністративних процедур. Дослідники підкреслюють, що цифрова трансформація соціальної сфери не обмежується технічними інноваціями, а передбачає зміну управлінських підходів, підвищення прозорості та клієнтоорієнтованості соціальних послуг [68].

Окремо наголошується, що цифрові технології стають інструментом підвищення ефективності соціального захисту, забезпечуючи швидкість обробки даних, зменшення бюрократії та покращення взаємодії між державою та громадянами [66].

Аналіз наукових джерел показує, що розвиток громад у сфері соціального забезпечення є багатогранним і складним процесом, який охоплює децентралізаційні управлінські зміни, розширення системи соціальних послуг, формування соціального капіталу, міжсекторальну

взаємодію та цифрову трансформацію. У сучасних наукових підходах простежується поступовий перехід від централізованої моделі соціального забезпечення до громадоорієнтованої системи, у якій провідна роль належить територіальним громадам.

Розвиток громад у сфері соціального забезпечення є ключовим елементом сучасної соціальної політики України. Децентралізація, цифровізація та партнерство між різними секторами створюють умови для формування ефективної системи соціальних послуг. Водночас існує потреба у подальшому зміцненні ресурсної бази громад, підвищенні професійного рівня фахівців та удосконаленні управлінських механізмів.

Враховуючи актуальність теми дослідження, її наукову нерозробленість зумовили вибір теми випускної кваліфікаційної роботи **«Розвиток громад у сфері соціального забезпечення»**.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та аналіз процесів розвитку територіальних громад у сфері соціального забезпечення, а також у розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального забезпечення на рівні громад.

Об’єктом дослідження є процес розвитку територіальних громад у сфері соціального забезпечення.

Предметом дослідження – теоретичні засади розвитку соціального забезпечення в територіальних громадах, а також шляхи підвищення його ефективності.

Відповідно до мети дослідження визначено **основні завдання:**

1. Здійснити аналіз наукових підходів до розвитку громад у сфері соціального забезпечення.

2. Розкрити сутність соціального розвитку та теоретичні підходи до управління соціальними послугами в громадах.

3. Проаналізувати теоретичні засади цифровізації соціальних послуг та електронного соціального забезпечення.

4. Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності соціального забезпечення в територіальних громадах.

Для розв'язання зазначених завдань застосовано такі **методи дослідження:**

теоретичні – аналіз наукової літератури з проблеми дослідження для обґрунтування особливостей розвитку територіальних громад у сфері соціального забезпечення; аналіз та узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження;

емпіричні – порівняння, узагальнення наукових питань особливостей розвитку територіальних громад у сфері соціального забезпечення.

Теоретична значущість кваліфікаційної роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про розвиток громад у сфері соціального забезпечення в умовах сучасних суспільних трансформацій та децентралізації.

Практична значущість отриманих результатів полягає у розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального забезпечення в територіальних громадах.

Апробація результатів. Матеріали дослідження були обговорені та схвалені на засіданнях кафедри соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування, науково-практичній конференції в м. Умань.

Публікації. Ямковий В. М. Цифровізація соціальних послуг та розвиток електронного соціального забезпечення. *Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : матеріали IX Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Умань, 29 трав. 2026 р.).* МОН України, Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пробл. виховання, Нац. Рада жінок України [та ін.]. Умань : Компринт, 2024. С. 202-205.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ГРОМАД У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Аналіз наукових підходів до розвитку громад у сфері соціального забезпечення

Сучасний розвиток територіальних громад у сфері соціального забезпечення є одним із ключових напрямів реформування системи публічного управління в Україні. Процеси децентралізації, цифровізації соціальних послуг, посилення ролі місцевого самоврядування та громадянського суспільства зумовили необхідність переосмислення наукових підходів до організації соціального забезпечення на локальному рівні. Науковці дедалі частіше розглядають громаду не лише як адміністративно-територіальну одиницю, а як самостійного суб'єкта соціальної політики, здатного формувати ефективну систему підтримки населення.

У сучасній науковій літературі розвиток громад у сфері соціального забезпечення досліджується через інституційний, системний, управлінський, соціально-партнерський, ресурсний та цифровий підходи. Особливу увагу приділено питанням доступності соціальних послуг, фінансової спроможності громад, оцінювання потреб населення та взаємодії органів влади з громадськими організаціями.

Наукові підходи до розвитку громад у сфері соціального забезпечення базуються на концепції соціальної держави, відповідно до якої держава та місцеве самоврядування повинні забезпечувати належний рівень соціального захисту населення. У працях українських дослідників наголошується, що децентралізація стала основою для переходу від централізованої моделі соціального управління до моделі локальної відповідальності громад за соціальний добробут населення [28].

Одним із найбільш поширених у науковій літературі є системний підхід, відповідно до якого громада розглядається як цілісна соціальна система, де всі елементи – органи місцевого самоврядування, соціальні служби, громадські

організації та населення – взаємодіють між собою. Даний підхід передбачає комплексне вирішення соціальних проблем через координацію діяльності різних суб'єктів соціальної політики [30].

Важливе місце займає інституційний підхід, який акцентує увагу на розвитку механізмів місцевого самоврядування, правовому регулюванні соціальних послуг та формуванні ефективної системи управління соціальною сферою. Дослідники зазначають, що ефективність соціального забезпечення значною мірою залежить від фінансової автономії громад, кадрового забезпечення та рівня управлінської спроможності органів влади [30].

У сучасній науковій думці домінує децентралізаційний підхід, який розглядає передачу повноважень громадам як основу підвищення ефективності соціального забезпечення. У межах цього підходу громади отримують право самостійно визначати потреби населення, формувати місцеві соціальні програми та забезпечувати надання соціальних послуг.

Дослідники підкреслюють, що децентралізація сприяла формуванню нової моделі соціальної політики, орієнтованої на потреби конкретної громади. Особлива увага приділяється розвитку територіальних центрів соціального обслуговування, центрів надання адміністративних послуг та інтегрованих соціальних служб [74].

Науковці також виділяють низку проблем реалізації децентралізаційного підходу, серед яких:

– недостатня фінансова забезпеченість громад;
– нерівномірний розвиток соціальної інфраструктури;
– кадровий дефіцит у сфері соціальної роботи;
– недостатній рівень цифрової компетентності населення;
– складність координації між державними та місцевими органами влади.

Водночас більшість дослідників наголошують, що саме децентралізація створила умови для підвищення доступності соціальних послуг та розвитку адресної соціальної підтримки населення [28].

Важливим напрямом сучасних наукових досліджень є соціально-партнерський підхід, який передбачає активну взаємодію органів місцевого самоврядування, громадських організацій, благодійних фондів, волонтерських об’єднань та населення [74].

У межах цього підходу громада розглядається як середовище соціальної взаємодії, де розвиток соціального забезпечення залежить від рівня соціального капіталу, довіри та громадянської активності. Дослідники підкреслюють, що ефективність соціальної політики значною мірою визначається здатністю громади мобілізувати внутрішні ресурси та залучати зовнішню підтримку [74].

Особливого значення соціальне партнерство набуло в умовах воєнного стану, коли значна частина соціальних послуг реалізується за участю волонтерських організацій та міжнародних гуманітарних структур. Це сприяє формуванню нових моделей взаємодії між державою та громадянським суспільством [74].

Сучасні наукові дослідження все більше уваги приділяють цифровому підходу до розвитку громад. Цифровізація соціальних послуг передбачає використання електронних сервісів, автоматизованих систем управління, електронного документообігу та цифрових платформ для взаємодії з населенням [77].

Науковці зазначають, що цифрові технології забезпечують:

– підвищення доступності соціальних послуг;

– скорочення бюрократичних процедур;

– оперативність надання допомоги;

– прозорість управління; покращення моніторингу соціальних потреб населення [77].

Водночас цифровізація супроводжується певними ризиками, зокрема цифровою нерівністю, недостатнім рівнем технічного забезпечення громад та проблемами захисту персональних даних.

У сучасних дослідженнях наголошується, що цифровий розвиток громад має здійснюватися паралельно з підвищенням цифрової грамотності населення та створенням інклюзивного цифрового середовища [77].

Окремий напрям наукових досліджень пов’язаний із ресурсним та фінансовим підходами до розвитку громад. У межах цих підходів ключовим фактором ефективного соціального забезпечення визначається фінансова спроможність територіальних громад [30].

Дослідники акцентують увагу на необхідності:

– удосконалення механізмів міжбюджетного фінансування;

– розвитку програмно-цільового методу бюджетування;

– залучення міжнародної технічної допомоги;

– підтримки соціального підприємництва; розвитку державно-приватного партнерства [30].

У сучасних умовах фінансова стійкість громад стає визначальним чинником якості соціальних послуг та можливості реалізації місцевих соціальних програм [30].

Реформування адміністративно-територіального устрою країни, децентралізація влади, створення об’єднаних територіальних громад, розподіл та делегування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування сприяють розвитку соціальної роботи та системи надання соціальних послуг населенню [54].

Термін «громада» має багатогранне значення, яке дослідники трактують по-різному залежно від контексту. Слово громада» походить від стародавнього українського терміну, що означав «збірна маса людей». У часи Київської Русі громада була основною формою організації суспільства, об'єднуючи людей за територіальним принципом, сімейними зв'язками та спільними інтересами [2].

Дослідники розглядають громаду як соціальну одиницю, що сприяє взаємодії, співпраці та розвитку суспільства. Вона є платформою для збереження культурних традицій, вирішення соціальних проблем та

активізації громадянської участі.

Історичний екскурс свідчить нам, що у давньослов'янські часи громади формувалися як первісні соціальні об'єднання, що забезпечували виживання та взаємодопомогу. Люди об'єднувалися для спільного виконання завдань, таких як полювання, землеробство та захист від зовнішніх загроз. Громади базувалися на родинних зв'язках і територіальній близькості, що сприяло формуванню почуття єдності та спільності [2].

У період Київської Русі громади набули більш структурованої форми. Вони виконували функції самоврядування, вирішували локальні проблеми та забезпечували правопорядок.

У XIX столітті громади стали платформою для культурно-просвітницької діяльності. Українська інтелігенція організовувала недільні школи, видавала підручники та популяризувала історію й етнографію України. Громадський рух об'єднував представників різних прошарків суспільства, сприяючи розвитку національної свідомості. Наприклад, діяльність громад у Києві, Харкові та інших містах включала вивчення української мови, історії та культури [57].

У міжнародному контексті громади часто розглядаються через призму соціальних теорій, таких як «громада як процес», «громада як метод» або «громада як результат». Ці підходи аналізуються в оглядах, присвячених розвитку громад [9].

Дослідження проблеми соціальної роботи в громаді проводили як українські, так і зарубіжні науковці. Наприклад К. Іващенко вивчав соціальну роботу в громаді як процес сприяння покращенню мікросередовища через організацію колективних дій. Основні питання включали активізацію місцевих людських ресурсів, координацію діяльності агенцій, соціальне планування та розвиток системи допомоги. І. Бичук та М. Сокол у роботі «Соціальна робота в громаді» акцентували увагу на специфіці територіальних громад, якості надання соціальних послуг та взаємодії з органами місцевого самоврядування [37].

Г. Чейнен та М. Майо розглядали соціальну роботу в громаді як активізацію безоплатної діяльності мешканців та координацію між місцевими агенціями. Вони запропонували два підходи: надання послуг та активізація громади до вирішення проблем [9].

Ґрунтовний аналіз нормативно-правових актів, що регламентують соціальну роботу в територіальних громадах, дає можливість визначити найбільш значущі з них. Насамперед Конституція України закріплює право кожної людини на соціальний захист, зокрема на підтримку у складних життєвих ситуаціях, у разі старості та в інших випадках, установлених законодавством. Реалізація цього права забезпечується системою державного соціального страхування, функціонуванням мережі закладів для догляду за непрацездатними особами, а також наданням пенсій та інших видів соціальних виплат. У Конституції України міститься низка статей, що визначають засади соціальної роботи та соціального захисту населення в громадах [27].

Стаття 46 Конституції України закріплює право громадян на соціальний захист, що передбачає підтримку у разі безробіття, хвороби, інвалідності, втрати годувальника, у похилому віці та в інших випадках, визначених законодавством. Реалізація цього права здійснюється через систему соціального страхування та надання соціальних послуг [27].

Стаття 49 Конституції України гарантує громадянам право на охорону здоров’я, отримання медичної допомоги та медичне страхування. Також передбачає забезпечення доступу до соціальних послуг, спрямованих на підтримку та зміцнення здоров’я населення громади [27].

Стаття 140 Конституції України визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення, зокрема у сфері організації соціальної роботи та забезпечення населення соціальними послугами [27].

Закон України «Про соціальні послуги» визначає класифікацію соціальних послуг, їх призначення, типи, місце надання, тривалість та екстреність. Ним забезпечуєть та регулюється взаємодія між державними та

недержавними надавачами послуг [48].

Ці документи спрямовані на забезпечення ефективної діяльності фахівців соціальної роботи та надання якісних соціальних послуг жителям громади [26].

Сьогодні в Україні громади функціонують як адміністративно-територіальні одиниці, які об'єднують жителів певної території для вирішення спільних проблем. Вони сприяють розвитку місцевого самоврядування, реалізації соціальних програм та активізації громадянської участі. Громади також відіграють важливу роль у збереженні культурної спадщини та підтримці економічного розвитку.

У сучасному контексті громада часто трактується як адміністративно-територіальна одиниця, яка об'єднує жителів певної території. Це може бути село, селище або місто, що має власний адміністративний центр і органи самоврядування [26].

Громада також є осередком збереження культурної спадщини, традицій та звичаїв. Вона сприяє формуванню ідентичності та підтримці соціальних зв'язків між її членами.

Вона може виступати як економічна одиниця, що забезпечує спільне використання ресурсів, розвиток місцевого бізнесу та створення робочих місць [9].

На утворення та функціонування громад впливають різноманітні чинники, які можна класифікувати за кількома основними напрямами:

– соціальні чинники:

- рівень соціальної згуртованості та взаємодії між членами громади.
- наявність спільних інтересів, цінностей та традицій.
- демографічна структура громади (вік, стать, рівень освіти) [9].

– економічні чинники:

- рівень економічного розвитку території.

- наявність робочих місць та джерел доходу.
- доступ до фінансових ресурсів для реалізації місцевих ініціатив [9].

– політичні чинники:

- рівень підтримки з боку органів місцевого самоврядування.
- політична стабільність у регіоні.
- законодавча база, яка регулює діяльність громад [9].

– культурні чинники:

- збереження та розвиток місцевих традицій і звичаїв.
- рівень культурної активності громади.
- наявність культурних установ (бібліотек, клубів, музеїв) [9].

– природні та географічні чинники:

- розташування громади (міська чи сільська територія).
- природні ресурси, доступні для використання.
- кліматичні умови, які впливають на спосіб життя громади [9].

– технологічні чинники:

- рівень розвитку інфраструктури (дороги, комунікації, інтернет).
- доступ до сучасних технологій та засобів зв’язку.
- використання інновацій у місцевому управлінні [9].

– психологічні чинники:

- рівень довіри між членами громади.
- мотивація до участі у спільних проектах.
- лідерство та активність місцевих ініціаторів [9].

Громада має багато переваг у соціальній роботі, які сприяють її розвитку та вирішенню соціальних проблем. Громада є безпосереднім середовищем, де мешкають люди, тому соціальна робота може бути спрямована на конкретні потреби та проблеми місцевих жителів. Це дозволяє швидко реагувати на виклики та адаптувати програми до місцевих умов [25].

У громадах часто є доступ до місцевих ресурсів, таких як волонтери, громадські організації, місцевий бізнес, які можуть підтримувати соціальні ініціативи. Використання місцевих ресурсів сприяє економії коштів та підвищенню ефективності програм.

Громада дозволяє активно залучати мешканців до вирішення спільних проблем, що сприяє їхній соціальній активності та відповідальності. Це також допомагає створити почуття єдності та спільної мети. Органи місцевого самоврядування можуть забезпечувати фінансування, координацію та підтримку соціальних програм. Взаємодія з місцевою владою сприяє реалізації довгострокових проектів [25].

Соціальна робота в громаді дозволяє враховувати специфіку кожної територіальної громади, її культурні, економічні та соціальні особливості. Це забезпечує більш персоналізовану допомогу.

Спільна робота над соціальними проектами зміцнює зв’язки між мешканцями, підвищує рівень довіри та співпраці. Це сприяє формуванню активної громадянської позиції [25].

Завдяки близькості до клієнтів, соціальна робота в громаді може бути більш оперативною та ефективною у вирішенні проблем. Це дозволяє швидко адаптуватися до змін та викликів. Громада є платформою для впровадження нових підходів та технологій у соціальній роботі. Це сприяє розвитку сучасних методів підтримки та допомоги. Такі переваги роблять громаду важливим осередком для реалізації соціальної роботи з сім’ями, які опинилися у складних життєвих обставинах [9].

Сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах (СЖО), характеризуються низкою соціальних, економічних та психологічних проблем, які ускладнюють їхнє функціонування. Соціальна робота з такими сім'ями спрямована на подолання цих проблем через надання соціальних послуг, психологічну підтримку, юридичну допомогу та залучення до програм реабілітації [2].

Отже, аналіз наукових підходів до розвитку громад у сфері соціального забезпечення свідчить про багатовимірність цього процесу. Сучасні дослідження демонструють переважання системного, інституційного, децентралізаційного, соціально-партнерського, цифрового та ресурсного підходів.

Науковці сходяться на думці, що ефективний розвиток громад у сфері соціального забезпечення можливий за умови: фінансової спроможності громад; ефективного місцевого самоврядування; розвитку партнерства між владою та громадськістю; цифрової трансформації соціальних послуг; орієнтації на реальні потреби населення.

В умовах сучасних соціально-економічних викликів та повоєнного відновлення України особливого значення набуває формування інтегрованої системи соціального забезпечення громад, яка поєднуватиме державну підтримку, місцеві ініціативи та цифрові інновації.

1.2. Сутність соціального розвитку та теоретичні підходи до управління соціальними послугами в громадах

У сучасних умовах реформування системи соціального забезпечення в Україні особливої актуальності набуває питання розвитку територіальних громад та підвищення ефективності управління соціальними послугами. Децентралізація влади сприяла передачі значної частини повноважень на місцевий рівень, що обумовило необхідність формування нових підходів до організації соціальної підтримки населення. Саме громади стали основними суб’єктами забезпечення доступності, якості та адресності соціальних послуг.

Соціальний розвиток громади є комплексним процесом, який охоплює покращення умов життя населення, зміцнення соціальної інфраструктури, підвищення рівня соціальної безпеки та створення умов для реалізації потенціалу кожної людини. Ефективне управління соціальними послугами виступає важливим інструментом досягнення цих цілей, оскільки забезпечує

задоволення базових соціальних потреб населення, підтримку вразливих категорій громадян та розвиток соціального капіталу громади.

Соціальний розвиток громади є багатовимірним процесом, який охоплює покращення умов життя населення, забезпечення доступності соціальних послуг, розвиток соціальної інфраструктури, підтримку соціальної згуртованості та створення умов для реалізації людського потенціалу. У науковій літературі соціальний розвиток розглядається як процес якісних змін у соціальній сфері, спрямований на забезпечення добробуту населення, соціальної безпеки та гармонійного функціонування громади [33].

Важливими складовими цього процесу є розвиток освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту, зайнятості та житлово-комунальної сфери. В умовах реформи децентралізації територіальні громади отримали ширші повноваження у сфері соціального забезпечення. Це сприяло переходу від централізованої моделі управління до більш гнучкої системи, орієнтованої на потреби мешканців громади. Дослідники зазначають, що саме оцінка потреб населення є одним із ключових факторів ефективного соціального розвитку громад [33].

Соціальний розвиток – це процес удосконалення суспільних відносин, підвищення рівня та якості життя, добробуту населення, розширення можливостей для задоволення потреб та реалізації потенціалу кожної людини. Цей процес включає розвиток соціальних інституцій, культури, освіти, медицини, соціальної інфраструктури та механізмів управління процесом надання соціальних послуг. Соціальний розвиток відображає зміни у якості життя людей, рівні соціальної справедливості, в демографічній, професійній, культурній структурі суспільства, доступі до соціальних послуг, інтеграції соціальних груп [23].

На соціальний розвиток в територіальних громадах впливає ряд чинників, найважливішими з них є економічні, які визначаються обсягами ВВП на душу населення, рівнем доходів населення, зайнятістю, структурою економіки, тобто часткою соціально орієнтованих галузей, наявністю

бюджетних ресурсів на фінансування освіти, медицини, соціального захисту. Також, важливим чинником є економічна стабільність, відсутність криз, що сприяє сталому соціальному розвитку [4].

До політичних чинників належать державна політика, закони та програми, спрямовані на підтримку соціальних послуг і захист населення, рівень демократії та партисипації, участь громадян у прийнятті рішень, що впливає на справедливість та ефективність соціальних ініціатив. Важливу роль відіграє політична стабільність, мир і злагода, які є основою для сталого розвитку. Соціальні чинники визначаються демографічною ситуацією, рівнем народжуваності, смертності, середньої тривалості життя, міграційними процесами. Також, до цієї групи факторів, належить рівень освіти, якість підготовки кадрів для соціальної сфери, загальна освіченість населення, стан медицини та рівня здоров'я. В умовах воєнного стану посилилась соціальна мобільність, з'явились можливості для зміни соціального статусу [23].

Мають значення культурні чинники, збереження традицій, застосування інструментів сприяння толерантності, взаємоповаги та соціальній гармонії, залучення інновацій у сферу культури та освіти, збереження культурної спадщини. Досвід європейських країн показує, що на перший план соціального розвитку виходять технологічні чинники. Розвиток технологій позитивно впливає на доступність освіти, медицини, культури та комунікацій, використання цифрових інструментів покращує механізми надання соціальних послуг, проведення онлайн-консультацій тощо [23].

Екологічні чинники та стан довкілля, чистота води, повітря, сталість екосистеми, які впливають на якість життя населення територіальних громад. В умовах екологічної кризи має ефективно реалізуватись екологічна політика, проводитись заходи з адаптації до змін клімату та їх впливу на громади. Влада має розвивати соціальну інфраструктуру в галузі освіти, медицини, покращувати житлові умови. Суттєво впливає на соціальний розвиток імплементація міжнародного досвіду, інтеграція в міжнародні організації, обмін ресурсами, фінансами, програмами співпраці [7].

Соціальний розвиток є багатофакторним процесом, де всі чинники взаємодіють між собою. Для його досягнення важливо забезпечити баланс між економічними, соціальними, культурними та екологічними аспектами, а також стимулювати інновації в систему соціального захисту. Отже, ефективне управління соціальними послугами в територіальних громадах це важлива сторона забезпечення соціального розвитку, що базується на обґрунтованих теоретичних підходах, партисипативних принципах і методах прийняття рішень, спрямованих на задоволення соціальних потреб громадян [23].

Більшість вчених, соціальні послуги визначають, як комплекс заходів в сфері освіти, медицини, культури та соціального захисту населення, які реалізують владні інститути, для подолання та мінімізацію соціальних проблем. Їх метою є підвищення якості життя населення через підтримку, соціальну інтеграцію та захист прав людини. Соціальні послуги, також включають допомогу у догляді за людьми похилого віку, дітьми та особами з інвалідністю, передбачають соціальну реабілітацію, консультаційну підтримку, послуги з працевлаштування, тимчасового розміщення людей [12].

Управлінська діяльність в сфері надання соціальних послуг базується на принципах доступності, тобто забезпечення рівного доступу всіх мешканців громади до соціальних послуг, незалежно від їх статусу чи місця проживання, адресності через надання послуг тим, хто найбільше цього потребує, на основі аналізу соціальних потреб. Важливо, при наданні соціальних послуг, дотримуватись комплексності, інтеграції різних видів соціальної підтримки, прозорості та відкритості процесу прийняття рішень і використання ресурсів. Наріжним каменем успішності управління наданням соціальних послуг на локальному рівні є партисипація цього процесу, тобто максимального залучення громадян до планування, моніторингу та оцінки якості наданих послуг [13].

Основні теоретичні підходи до управління соціальними послугами базуються на системності, що передбачає адміністрування соціальними послугами як цілісного процесу, що охоплює планування, організацію,

контроль та комунікацію. Домінуючим залишається децентралізаційний підхід, який передбачає продовження процесу передачі функцій управління соціальними послугами від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування, що дозволяє враховувати специфіку та потреби кожної громади. Економічний підхід, акцентує увагу на орієнтації на результат, тобто фокус робиться на досягненні конкретних цілей і показників, що відображають реальний вплив соціальних послуг на добробут населення. Він поєднується з клієнтоорієнтованим підходом, який ставить на перше місце потреби та інтереси отримувачів послуг [16].

Управління процесом надання соціальних послуг в територіальних громадах, в умовах війни, потребує ще більших повноважень та ресурсів органам місцевого самоврядування для ефективної організації соціальної допомоги. Основні функції влади в сфері надання соціальних послуг на територіальному рівні передбачають:

– визначення потреб населення в соціальних послугах шляхом соціального моніторингу;

– формування мережі надавачів соціальних послуг (державних, комунальних і недержавних організацій);

– розробку та впровадження місцевих програм соціальної підтримки;

– забезпечення фінансування соціальних послуг через місцеві бюджети та залучення інших джерел (грантів, благодійних коштів);

– моніторинг якості надання соціальних послуг [40].

Для того, щоб ці функції реалізувати, потрібен набір дієвих методів адміністрування в сфері надання соціальних послуг, а саме, проведення оцінки соціально-економічних умов життєдіяльності громади, визначення пріоритетних соціальних потреб, застосування програмно-цільового методу для розробки та реалізації програм, спрямованих на вирішення соціальних проблем. Важливо використовувати цифрові інструменти і бази даних для збору інформації та ухвалення рішень. На перше місце виходить державно-

приватне партнерство, яке передбачає залучення бізнесу, неурядових організацій і громадян до надання та моніторингу соціальних послуг [42].

Ефективне застосування цих методів дає змогу вирішити актуальні проблеми і виклики в управлінні соціальними послугами. Основні з них пов’язані з недостатнім фінансуванням проектів і програм на місцевому рівні, відсутністю кваліфікованого персоналу в громадах, нерівномірністю доступу населення до соціальних послуг у різних громадах через географічні, інфраструктурні або соціальні обмеження, назрілою потребою в інтеграції цифрових технологій у процеси управління. Успішна реалізація цих інструментів сприятиме підвищенню якості життя населення, соціальній інтеграції та соціальному розвитку громад [42].

Отже, менеджмент соціального розвитку – це сфера діяльності і знань, стратегічно орієнтованих на сприяння соціальному добробуту, отже, його мета полягає у створенні умов для реалізації фундаментальних суспільних цінностей, сприяючи таким чином зменшенню бідності та нерівності, а також зміцненню демократичних принципів у прийнятті рішень в інтересах громадськості [42].

Управляти соціальним розвитком, це означає діяти в напряму зміцнення соціально-економічного потенціалу і можливостей територіальних громад, впроваджувати інклюзію та сталу державну політику, тому країни демократії зосереджують управлінські практики на ефективності результатів надання соціальних послуг і їх впливі якість життя населення. Управління соціальними послугами на територіальному рівні сьогодні має бути спрямоване на подолання нерівності в можливостях отримати соціальний захист, подолати недовіру до владних структур, яка вкорінилась в депресивних регіонах [42].

В умовах соціально-економічної та воєнно-політичної кризи, соціально активні громадяни почали вимагати кращого втручання органів місцевого самоврядування в процес прийняття рішень спрямованих на поліпшення умов життя і сприяння переходу до кращого майбутнього. Ці громади наполягають на більш ефективному та дієвому управлінні громадськими питаннями, ця

вимога стосується не лише більш ефективного використання державних ресурсів і ефективнішого втручання в питання покращення якості життя та економічних можливостей, але й підвищення якості державної політики надання соціальних послуг, заснованої на критеріях участі та підзвітності громадянському суспільству [23].

Саме результативна соціальна політика і якісні програми соціального розвитку мають вирішувати критичні соціальні проблеми у спосіб, який спричиняє справедливість та сталість соціального середовища на локальному рівні. Під «соціальним розвитком» ми розуміємо динамічний і багатовимірний процес, що веде до стійкого покращення добробуту окремих осіб, сімей, громад у контексті справедливості та рівності. Розвиток має багато складових, деякі з яких передбачають вимоги або динаміку, які суперечать або конфліктують одна з одною. Таким чином, феномен «соціальний розвиток» є надто широким і неоднозначним, щоб бути «керованим» об'єктом, або слугувати «компасом», який би спрямовував та орієнтував управлінців-практиків в територіальних громадах. Але кожна громада при наданні соціальних послуг має орієнтуватись на зменшення нерівності, подолання бідності, зміцнення демократичних цінностей, забезпечення реалізації процесу партисипації і створення для повного, інклюзивного та відповідального громадянства [42].

Ці цілі не є незалежними одна від одної, а, навпаки, доповнюють і підсилюють одна одну. Вони становлять «рамкові цінності» менеджменту для соціального розвитку, описуючи ціннісні цілі, які повинні бути досягнуті і які мають переслідувати як державна соціальна політика в цілому, так і застосування інструментарію управління наданням соціальних послуг на місцях. Ефективні механізми управління процесом надання соціальних послуг в територіальних громадах допомагають реалізувати пріоритетні цілі соціального розвитку у кожному конкретному контексті громадянського представництва, обговорення, досягнення консенсусу та прийняття рішень [41].

Природа цих «рамкових цінностей», які визначають цілі сфери управління соціальним розвитком передбачає, що зусилля в цій сфері не обмежені до того, що традиційно називають «соціальними секторами», про що свідчить їх різноманітність. Отже, зусилля влади громад мають бути спрямовані на критично важливі соціальні пріоритети і проблеми, на забезпечення свідомої скоординованості зусиль між економічною, соціальною та політичною складовими соціального розвитку [23]. Управління процесом надання соціальних послуг в громадах стосуються вирішення питань «що робити», «як зробити», «коли робити», щоб впоратися з проблемами, які супроводжують відповідальність за продуктивність «соціальної системи». Потрібні ініціативи органів влади направлені по створенню міждисциплінарної платформи, орієнтованої на комплексний аналіз процесів, ресурсів і явищ, які сприяють реалізації соціальної політики та концепцій і підходів, які дозволяють зрозуміти соціальні інтереси, відносини та динаміку надання соціальних послуг. Ефективний державний менеджмент соціального розвитку дозволить формувати і координувати процеси, які спрямовані на вирішення соціальних потреб [41].

Теоретичні підходи до управління соціальними послугами в територіальних громадах охоплюють низку концепцій, які відображають різні аспекти планування, організації, надання та оцінки соціальних послуг. Прибічники системного підходу розглядають соціальні послуги як частини цілісної системи управління територіальною громадою. Тому, для покращення процесу їх надання вважають за необхідне посилити взаємозв'язок компонентів системи соціального захисту та взаємодію з економічними, політичними, екологічними владними інститутами [49].

Значна частина дослідників підтримують процесний підхід і вважають, що найважливіше налагодити якісну циклічність процесів організації, планування, мотивації, контролю, реалізації, комунікації, моніторингу і оцінки якості надання соціальних послуг. Така система надання соціальних послуг має бути адаптивною, гнучкою, мати достатню швидкість реагування на зміни

в потребах пересічних громадян. В організації такого процесу, на сучасному етапі, надважливу функції виконує збільшення впровадження та застосування систем електронного та цифрового управління для моніторингу якості надання соціальних послуг [49].

Прибічники теорій побудови сервісної держави, системи публічного управління орієнтованого на клієнта зосереджені на необхідності посилення людиноцентризму, партисипації та орієнтації, сфери надання соціальних послуг в територіальних громадах, на потребах користувачів. Основні принципами, на думку цих вчених, системи надання соціальних послуг на місцях, мають бути персоналізація послуг у відповідності до індивідуальних потреб громадян, присутність зворотнього зв'язку, регулярне опитування отримувачів послуг для їх покращення. До принципів людиноцентризмі, також належить забезпечення інклюзивності, доступу до послуг усім категоріям населення, зокрема вразливим групам. Дієвим засобом досягнення інклюзивності є створення соціальних карток, які дозволяють автоматизувати доступ до послуг для певних категорій населення [51].

Набирає обертів застосування просторового підходу, який акцентує увагу на географічних особливостях та потребах конкретних громад. Локальний контекст у наданні соціальних послуг найкраще дає можливість врахувати особливості місцевої демографії, економіки та інфраструктури, специфіку передачі функцій з їх надання на рівень громад. Як показує європейський досвід, при застосуванні такого підходу корисними є партнерство та співпраця між громадою, місцевим самоврядуванням і бізнесом. Особливо актуально організувати мобільні соціальні служби у сільській місцевості та громадах, які найбільш страждають від воєнних дій [52].

Компетентнісний підхід, як запорука якісного надання соціальних послуг, спрямований на підвищення професійної компетентності осіб, залучених до управління соціальними послугами. Він передбачає систематичне, безперервне навчання персоналу, розробку, органами влади на

місцях, програм підвищення кваліфікації для фахівців, перехід до європейських стандартів надання соціальної допомоги, формування єдиних вимог до якості соціальних послуг [52].

Європейські стандарти надання соціальної допомоги базуються на принципах дотримання прав людини, інклюзивності, рівності, поваги до гідності та сприяння добробуту кожної людини. Основні характеристики цих стандартів у територіальних громадах можна окреслити, як гарантування якісної соціальної допомоги для всіх, хто її потребує, незалежно від віку, статі, національності, релігії чи інших характеристик. Стандарт передбачає орієнтацію на захист найбільш вразливих груп населення, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, дітей, безпритульних.

Інклюзивність та доступність надання послуг на основі принципу «не залишити нікого осторонь», передбачає, що повинні бути створені, місцевими владами, умови фізичної доступності до соціальних установ та послуг, а також максимальної інформаційної наближеності та доступності до місць проживання отримувачів. Європейські стандарти виходять з необхідності персоналізованого підходу, визначення потреб кожної особи через індивідуальну оцінку, надання послуг, які враховують специфічні потреби отримувачів, спрямовані на їх реабілітацію, соціальну інтеграцію та підвищення якості життя [17].

В основу принципів Європи у наданні соціальних послуг покладено створення умов для постійного партнерства та інтеграція послуг, співпраці між державними установами, неурядовими організаціями, приватними структурами та місцевими громадами. Має заохочуватись інтегрований підхід до надання допомоги з одночасним врахуванням соціальних, медичних, освітніх, культурних та економічних аспектів. Передбачається високий професіоналізм та етика, отже, соціальні працівники повинні мати відповідну кваліфікацію та дотримуватись етичних норм, постійно навчатись та підвищувати кваліфікацію працівників сфери соціальних послуг [17].

Стандарти соціальної допомоги в демократичних системах

передбачають прозорість та підзвітність органів публічної влади, відкритість процесів надання допомоги, що забезпечує довіру громади, проведення регулярного моніторингу, оцінки ефективності та вдосконалення соціальних послуг. Тому, стандартом є максимальна партисипація, залучення громадськості до планування, впровадження та контролю соціальної допомоги.

Стандарти передбачають гарантоване фінансування з місцевих, регіональних або державних бюджетів, підтримку програм з боку міжнародних організацій Європейського Союзу. Важливим стандартом є використання цифрових технологій для надання послуг (електронні черги, онлайн- консультації, інформаційні платформи) та розробка інноваційних методів надання допомоги, зокрема підтримка соціальних стартапів. В цілому, європейські стандарти спрямовані на створення умов, за яких соціальна допомога стає інструментом не лише підтримки, але й розвитку, зокрема сприяння соціальній інтеграції, залученню до суспільного життя та підвищенню якості життя вразливих категорій населення [17].

Для цього потрібна публічна звітність, прозорість у використанні ресурсів і досягненні результатів, підтримка громадських ініціатив, стимулювання громадян до участі у вирішенні соціальних питань через створення громадських рад для оцінки ефективності соціальних програм. Зосередження ресурсів на їх ефективному використанні для забезпечення максимальної користі для громади, має відбуватись шляхом оптимізації витрат, аналіз бюджету для забезпечення ефективності та пошуку напрямів залучити додаткові ресурси, гранти, державні програми, благодійність [23].

Отже, соціальний розвиток громади є складним багатокомпонентним процесом, який охоплює різні напрями життєдіяльності населення та спрямований на забезпечення соціального добробуту й підвищення якості життя. Управління соціальними послугами в громадах ґрунтується на системному, децентралізаційному, партнерському, інноваційному та компетентнісному підходах. Ефективність соціального розвитку

територіальних громад значною мірою залежить від здатності органів місцевого самоврядування здійснювати стратегічне управління, оцінювати потреби населення, впроваджувати інноваційні технології та забезпечувати партнерську взаємодію між усіма суб’єктами соціальної сфери.

РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

2.1. Соціальне партнерство держави, громади та громадських організацій

У сучасних умовах розвитку демократичного суспільства важливого значення набуває соціальне партнерство між державою, територіальними громадами та громадськими організаціями. Така взаємодія є необхідною умовою ефективного вирішення соціальних проблем, забезпечення соціального захисту населення, розвитку громадянського суспільства та підвищення якості соціальних послуг. В умовах децентралізації в Україні роль територіальних громад і громадських організацій значно посилилася, що сприяє формуванню нових механізмів співпраці між владою та громадськістю.

Територія громади є особливим соціальним простором, і його розвиток залежить від трьох основних суб'єктів цього простору: влади, бізнесу та громадськості. Соціальний простір громади структуровано низкою соціальних полів. П. Бурдьє визначив соціальне поле як «багатомірний простір позицій, у якому будь-яка існуюча позиція може бути визначена, виходячи з багатовимірної системи координат, значення яких корелюють з відповідними різними змінними» [67]. Соціальне поле також має на увазі специфічну систему об'єктивних зв'язків між різними позиціями, що знаходяться в альянсі або в конфлікті, у конкуренції або в кооперації, які визначаються соціально і більшою мірою не залежать від фізичного існування індивідів, які ці позиції займають. Структура кожного поля визначається співвідношенням сил між агентами та інституціями у конкретний час на конкретній території. Соціальні поля створюють передумови переходу від ієрархічної соціальної структури до більш гнучкої мережевої, що робить соціальний простір громади єдиним та сприяє формуванню системи соціального партнерства [58].

Соціальне партнерство виступає інструментом координації інтересів різних соціальних суб'єктів, забезпечує участь громадян у прийнятті рішень та сприяє соціальній стабільності. Особливо актуальним це питання стало в період воєнного стану, коли громадські організації активно долучаються до надання соціальної, гуманітарної та психологічної допомоги населенню [19].

Поняття соціального партнерства розглядається як система взаємодії між державою, громадою, громадськими організаціями, роботодавцями та іншими суб'єктами суспільства, спрямована на досягнення спільних соціально значущих цілей. Основою соціального партнерства є принципи рівноправності, добровільності, відповідальності, взаємної довіри та соціального діалогу [53].

Науковці визначають соціальне партнерство як механізм узгодження інтересів різних соціальних груп і спосіб запобігання соціальним конфліктам. Особливу увагу приділяють трипартизму, що передбачає співпрацю держави, роботодавців і працівників. Однак сучасні тенденції розвитку суспільства свідчать про необхідність ширшого залучення громадських організацій та територіальних громад до процесів соціального управління [53].

Соціальне партнерство є важливою складовою демократичного врядування, оскільки забезпечує участь громадян у формуванні соціальної політики та сприяє розвитку громадянського суспільства. Через механізми партнерства громади отримують можливість впливати на прийняття рішень, контролювати діяльність органів влади та брати участь у реалізації соціальних програм [53].

Держава виступає ключовим суб'єктом соціального партнерства, оскільки формує нормативно-правову базу, забезпечує фінансування соціальних програм та координує діяльність інших учасників партнерства. Саме державні органи створюють умови для функціонування громадських організацій і розвитку місцевого самоврядування [18].

В Україні правові засади соціального партнерства визначаються Конституцією України [27], Законами України «Про соціальні послуги» [48],

«Про місцеве самоврядування в Україні» [46], «Про громадські об’єднання» [44], «Про соціальний діалог в Україні» [47] та іншими нормативно-правовими актами.

У сучасних умовах держава дедалі більше переходить від моделі централізованого управління до партнерської моделі взаємодії з громадами та громадським сектором. Це проявляється у передачі частини повноважень територіальним громадам, підтримці громадських ініціатив, розвитку механізмів грантового фінансування та залученні неурядових організацій до надання соціальних послуг [18].

Важливим напрямом діяльності держави є підтримка соціального діалогу між усіма учасниками партнерства. Соціальний діалог сприяє врахуванню інтересів населення, підвищує рівень довіри до влади та забезпечує ефективніше вирішення соціальних проблем [18].

Територіальна громада є важливим суб’єктом соціального партнерства, оскільки саме на місцевому рівні найбільш чітко проявляються соціальні потреби населення. В умовах децентралізації громади отримали ширші можливості щодо управління соціальною сферою, планування місцевого розвитку та організації соціальних послуг [35].

Соціальне партнерство у громаді сприяє об’єднанню ресурсів місцевої влади, громадських організацій, волонтерів та активних громадян для реалізації спільних соціальних проєктів. Така співпраця дозволяє ефективніше реагувати на потреби населення, забезпечувати соціальну підтримку вразливих категорій громадян та підвищувати рівень соціальної згуртованості [35].

Дослідники наголошують, що територіальна громада виступає не лише об’єктом соціальної політики, а й активним учасником процесів соціального управління. Через механізми громадської участі, місцевих ініціатив та партнерських програм громади мають можливість впливати на розвиток соціальної інфраструктури та формування місцевої соціальної політики [35].

Громадські організації є важливим елементом громадянського суспільства та активними учасниками соціального партнерства. Їхня діяльність спрямована на захист прав людини, надання соціальної допомоги, реалізацію благодійних програм, підтримку вразливих груп населення та розвиток громадянської активності [19].

Однією з головних переваг громадських організацій є їхня гнучкість та здатність швидко реагувати на соціальні виклики. На відміну від державних структур, громадські організації часто мають тісніший контакт із населенням і краще розуміють реальні потреби громади [19].

В Україні громадські організації активно залучаються до надання соціальних послуг, реалізації гуманітарних програм, психологічної підтримки населення, розвитку волонтерського руху та підтримки постраждалих від війни. Значна частина соціальних ініціатив реалізується саме у співпраці з органами місцевого самоврядування та міжнародними партнерами [19].

Водночас ефективність діяльності громадських організацій залежить від рівня довіри населення, прозорості їхньої діяльності та наявності стабільного фінансування. У сучасних умовах значна частина громадських організацій функціонує за рахунок грантової підтримки та благодійних внесків, що створює як можливості для розвитку, так і певні ризики залежності від зовнішнього фінансування [19].

Особливого значення набуває соціальне партнерство у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей з інвалідністю, дітей та осіб похилого віку. Саме громади часто виступають координаторами соціальної допомоги та організаторами взаємодії між державними структурами й громадськими організаціями [35].

Під партнерством ми розуміємо діалог, побудований на довірі та взаємній відповідальності та орієнтований на досягнення суб'єктами спільної мети. Соціальне партнерство – це лише один із аспектів цього явища, специфіка якого обумовлена рамками соціальної політики.

Соціальне партнерство є об'єднуючим початком для трьох секторів

суспільства – приватного, некомерційного та владного. Воно стає двигуном соціальних змін та економічного розвитку. Говорячи про економічний розвиток громади, слід відзначити важливість усвідомлення кожним із партнерів необхідності участі двох інших секторів. Партнерство завжди дає додаткові переваги: здобуття нових знань і доступ до них або можливість виявлення додаткових ресурсів, які раніше були приховані. Таким чином, об'єднання зусиль місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнесу в рамках системи соціального партнерства сприяє не лише найефективнішому використанню ресурсів території, а й прояву синергетичного ефекту [8].

Соціальне партнерство є соціокультурним феноменом, досить поширеним на Заході і поки що тільки формується в Україні. Воно проявляється, з одного боку, як громадський інститут, який структурує взаємодії влади та суспільства, спрямовані на покращення стану соціально-економічної сфери, а з іншого боку – як різновид мережної комунікації. Місцева влада, громадські організації та бізнес пов'язані єдиною мережею формальних та неформальних відносин, зумовлених єдиною територією та зацікавленістю в успішному соціально-економічному розвитку громади [58].

Тема соціального партнерства як механізму узгодження інтересів різних соціальних груп є досить актуальною у сучасній науці. До цієї проблеми звертаються не лише вчені соціологи, економісти та політологи, але також управлінці та політики, які шукають практичні шляхи більш ефективної взаємодії влади, бізнесу та суспільства [58].

Концепція соціального партнерства, що зародилася на межі XIX-XX ст. як інструмент запобігання конфліктам у соціально-трудовій сфері, на сучасному етапі значно трансформувалася та набула більш універсального характеру. Сьогодні соціальне партнерство все частіше розглядається як універсальна форма існування соціуму, такого стану суспільства, за якого всі соціальні верстви можуть задовольнити свої потреби, взаємодіючи на засадах солідарності [8].

Міжсекторне партнерство − конструктивна взаємодія організацій двох або трьох секторів для вирішення соціальних проблем, вигідна кожній із сторін окремо та населенню території, де воно реалізується, зокрема. Становлення міжсекторного партнерства в Україні – це складний та суперечливий процес. Насамперед він ускладнюється недостатньою інформованістю учасників один про одного, відсутністю опрацьованої правової бази, неналагодженими фінансовими механізмами, низьким рівнем довіри учасників один до одного та місцевої спільноти до них. Але незважаючи на це, необхідність такого партнерства неухильно зростає. І є ряд важливих передумов для формування такої системи, зокрема стихійно сформовані соціальні мережі між учасниками, усвідомлення учасниками необхідності спільних дій з реформування соціальної сфери та практичний досвід реалізації трьохсторонніх соціальних проєктів [58].

Говорячи про міжсекторне партнерство, вчені виділяють три сектори: перший – державний, або владний сектор, другий – приватний бізнес-сектор, та недержавний, некомерційний сектор, який часто називають третім. Кожен із секторів має свою місію, сферу діяльності, технології роботи, організаційні структури, системи управління, ресурсні та нормативні бази. Представники кожного сектору по-різному розуміють розв'язання соціальних проблем. Але, незважаючи на всі відмінності та протиріччя, соціальне партнерство є двигуном соціально-економічного розвитку території, оскільки ні місцеве самоврядування, ні бізнес, ні громадськість не можуть вирішити соціальні проблеми місцевої спільноти поодинці [8].

Говорячи про перший сектор, зазвичай не розрізняють державні органи влади та місцеве самоврядування. Проте місцеве самоврядування має істотні відмінності від центральної влади та власні цілі розвитку, які найчастіше більш точно відображають інтереси громади. В останнє десятиліття його роль у всьому світі значно зросла, що стало наслідком глобальної тенденції до децентралізації, регіоналізації та місцевої соціальної політики, яка набула свого розвитку і в Україні. Механізм соціального партнерства дає громадянам

можливість участі у прийнятті рішень, отже, вони поділяють частку відповідальності за соціально-економічний стан муніципальної освіти [39].

Комерційний сектор до соціальної сфери має лише опосередковане відношення. Метою бізнесу завжди залишається максимізація прибутку. І навіть мінімальний пакет соціальної відповідальності (сплати податків, соціальний пакет для працівників тощо) сприймається більш ніж позитивно. Місцева спільнота виступає по відношенню до бізнесу зовнішнім середовищем, від стабільності якої так само залежать темпи розвитку підприємства, його стійкість та лояльність персоналу. Тому бізнес зацікавлений у стабільному соціально-економічному розвитку громади. Але так як для бізнесу соціальна діяльність профільної не є то стає необхідним залучення організаційного ресурсу громадської організації для проведення соціальних заходів. Це є третій сектор, який виступає посередником між владою та бізнесом, безумовно зацікавлений у успішному реформуванні соціальної сфери. Представники некомерційних організацій надають адресну підтримку тим хто найбільше цього потребує, розробляють інноваційні види соціальних послуг та допомоги і особливо там, де місцеве самоврядування не здатне діяти через бюджетні обмеження або не встигає реагувати на виклики часу [39].

Таким чином, місцеве самоврядування, громадські організації та бізнес мають спільну мету: соціальний добробут місцевої громади. Її досягнення можливе лише за умови об'єднання зусиль усіх учасників [39].

В умовах глобальної інформаційної прозорості все більшого значення набувають комунікації нового покоління, які ми називаємо мережами.

Соціальне партнерство місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнесу є соціальною мережею відносин між соціально відповідальними учасниками, які перебувають у ситуації територіальної прихильності, взаємної довіри та діалогу. Вона ґрунтується на відносинах зацікавленості у вирішенні соціально-економічних проблем міста чи району і потребує інституційного оформлення [24].

Мережева комунікація соціального партнерства характеризується появою неформальних елементів, спрощенням процедур міжсекторного соціального партнерства, а також підвищенням соціальної активності учасників. Все це сприяє підвищенню ефективності міжсекторного соціального партнерства, а отже, покращенню соціально-економічної обстановки, зміцненню позицій місцевого самоврядування, розвитку громадських організацій та формуванню сприятливого зовнішнього середовища для бізнесу [24].

Соціальні мережі – це стійкі зв'язки між індивідами та організаціями, які відрізняються від «традиційних структур» насамперед акцентом на рольовий характер поведінки, можливою відсутністю ієрархічності або зниженням її значущості, горизонтальними та партнерськими відносинами [24].

Дж. Коулман визначає мережу через категорію соціального капіталу. Більшість економістів та соціологів, використовуючи поняття «соціальний капітал», мають на увазі, що це вид капіталу, втілений у людських знаннях та навичках. Дж. Коулман вважає, що на додаток до цього «соціальний капітал» полягає у здібності людей заради реалізації спільної мети створювати один з одним якусь спільність, соціальну мережу. Соціальний капітал, на його думку, – це специфічний вид ресурсу, розподілений між структурними позиціями учасників поряд із матеріальними та іншими видами ресурсів, з якими соціальний капітал може комбінуватися та накопичуватися [65].

Емерсон трактує мережу через призму теорії соціального обміну. Обмінні мережі були представлені як потоки ресурсів між позиціями [43].

Соціальні мережі, що формуються в процесі «укоріненості» реальних життєвих практик, дозволяють представникам місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнесу успішно взаємодіяти, вирішувати проблеми довіри, вирішувати конфлікти, обмінюватися інформацією та здійснювати спільні соціально-економічні проєкти [20].

«Закон, договір, економічна доцільність, – наголошує Ф. Фукуяма, – є необхідним, але аж ніяк не достатнім базисом стабільності та добробуту у постіндустріальний вік – вони мають спиратися на такі речі, як взаємодія, моральні зобов'язання , відповідальність перед суспільством і довіру» [69].

Мережі мобільні і більш схильні до змін, ніж ієрархічна структура. Тому мережі допускають існування багатьох моделей взаємовідносин учасників, а отже, різноманіття моделей соціального партнерства. Але при цьому моделі є інтегрованим цілим, оскільки виступають відкритими нелінійними системами, що прагнуть об'єднання [20].

Особливий акцент на сьогоднішній день має ставитися на соціальності відносин під час вирішення суспільних проблем. Соціальність – це процес єднання людей у їхньому русі до спільної мети. «Соціальність як системно-процесове явище примножує можливості індивідів, справляє ефект поєднання енергій, багаторазово збільшуючи темп та результативність діяльності» [20].

Останнім часом у розвитку третього сектора в Україні визначилася чітка тенденція зміни пріоритетів на користь розвитку форм соціального партнерства. Якщо раніше найвідомішими представниками третього сектору були правозахисні організації, то нині найпопулярнішою формою стають фонди громад [20].

Фонд громади – неурядові благодійні структури, призначення яких полягає в підвищенні якості життя громад, на території яких поширюється їхня діяльність. Ця організація формує майно та керує ним з метою підтримки соціальних програм та проєктів у громаді. Ця організація має власний капітал, що постійно зростає, зібраний від кількох донорів, доходи з якого на конкурсній основі і за загальної відкритості процедури присудження використовуються для вирішення широкого спектру соціальних питань місцевої громади [58].

До органів управління фонду входять представники всіх секторів громади. Головним організаційним принципом стає однакове співвідношення представників бізнес-структур, місцевих органів самоврядування та

представників громадськості, яке забезпечує рівні партнерські відносини та прозорість прийняття рішень. Виходячи з того, що мета створення фонду – покращення життя місцевої спільноти, місію фонду можна визначити як розвиток та зміцнення системи соціального партнерства, яка сприятиме досягненню мети та найкращим чином відповідатиме організаційній структурі фондів. Фонди, виступаючи як каталізатор соціальної активності місцевої спільноти та виживання муніципалітетами патерналістської системи управління, прискорюють позитивні процеси, що відбуваються у громаді [31].

Фонди, постійно підтримуючи діалог між бізнесом та владою, домагаються синергії різних сил у питаннях розвитку місцевої спільноти. Цей синергетичний ефект стимулює інноваційні проєкти та відкриває нові горизонти місцевого розвитку. Виконувати функцію каталізатора фондам допомагає можливість отримати «вид зверху» на громаду: так вони адаптують свої позиції під потреби, що змінюються, і при цьому залишаються нейтральними. Фонд не конкурує з іншими благодійними організаціями, оскільки по відношенню до них фонд знаходиться в позиції донора, але, будучи також представником третього сектору, набагато краще розуміє їхні цілі та завдання та сприяє правильному оформленню їхніх ідей та ініціатив [31].

Відмінними рисами фондів громад також можна вважати:

– прагнення покращити якість життя місцевої спільноти;

– незалежність від впливу інших організацій, донорів чи влади;

– опору на місцеву громаду за допомогою залучення до сфери своєї діяльності різних груп населення;

– відкритість та прозорість процедур та механізмів;

– стабільність, яка проявляється у прагненні фондів стати постійним джерелом ресурсів для спільноти, для чого вони найчастіше створюють постійний (недоторканний) грошовий капітал;

– інноваційність, фонди постійно шукають нові ідеї та підходи у роботі з донорами, некомерціними організаціями та місцевою громадою в

цілому [62].

Фонди громад цілеспрямовано вибудовують формальні мережі соціального партнерства та беруть активну участь у формуванні інших моделей соціального партнерства. З огляду на це фонди є наріжним каменем в інтегруванні відкритих нелінійних систем в єдине еволюційне ціле соціального партнерства [62].

Поряд із фондами місцевих спільнот зараз стає все більш визнаною і така форма соціального партнерства, як громадські ради. Громадська рада – це колектив представників некомерційних та/або комерційних організацій, а також широко відомих осіб, які не входять до організації, запрошених державним або місцевим органом для здійснення консультативних та/або експертно-аналітичних функцій [62].

Успішність таких порад безпосередньо залежить від моделі взаємовідносин влади та громади. У системі соціального партнерства ці поради стають дієвим інструментом при виробництві місцевих рішень. Ця технологія може виступати у кількох формах: як вузловий елемент системи міського стратегування, як галузеві поради при виконавчому органі муніципальної (або іншого рівня) влади та як інструмент лобіювання суспільних інтересів при законодавчому органі муніципальної (або іншого рівня)) влади [62].

Система міського стратегування має велике значення для еволюційного розвитку системи соціального партнерства, оскільки дозволяє на початку правильно розставити пріоритети реформування соціальної сфери, враховуючи думки всіх порушених реформою суб'єктів муніципальної освіти, а також розробити реально дійсну стратегію розвитку місцевої спільноти, що відповідає її інтересам і враховує всі ресурси території [31].

Ще однією важливою моделлю соціального партнерства виступають ярмарки соціальних проєктів. Ярмарок некомерційних організацій та/або соціальних проєктів – це регулярні з'їзди представників некомерційних організацій, які представляють свої організації та/або свої соціально значущі

проєкти представникам державних та місцевих органів та підприємців з метою отримання ресурсів для тристороннього вирішення найактуальніших соціальних проблем [31].

Характер цих заходів сприяє зміцненню міжсекторного партнерства насамперед завдяки тому, що допомагає розвитку соціальних мереж, заснованих на формальних і неформальних контактах представників трьох секторів. У майбутньому ця форма самоорганізації може еволюціонувати у свого роду постійно діючі біржі соціальних проєктів, і у такому чи реальному вигляді інтегруватися в єдине еволюційне ціле системи соціального партнерства.

Особливе місце серед моделей соціального партнерства посідає Молодіжний банк, оскільки орієнтований на залучення до соціальних програм розвитку місцевої громади молоді [62].

Молодіжні банки створюються на базі фондів громад, університетів, некомерційних організацій, місцевих органів, наприклад, на базі відділу роботи з молоддю міста чи селища. Головним принципом Молодіжного банку є самостійне проведення грантових конкурсів молоддю для молоді. Вік учасників та організаторів коливається від 14 до 25 років. При цьому до експертної ради також входять куратор від базової організації, представники бізнесу та місцевої влади [58].

З'являються й інші моделі соціального партнерства (іменні фонди, муніципальні гранти, лобіювання, прозорий бюджет тощо), але представлені нами моделі поки що, на наш погляд, є найбільш життєздатними через їх партнерський тристоронній характеру [58].

Попри позитивні тенденції, розвиток соціального партнерства в Україні супроводжується низкою проблем. Серед основних труднощів можна виділити недостатній рівень фінансування соціальної сфери, низький рівень довіри між учасниками партнерства, бюрократичні перешкоди, недосконаліть законодавства та недостатню професійну підготовку окремих фахівців [11].

Однією з важливих проблем залишається нерівномірний розвиток громад та обмеженість ресурсів у малих територіальних громадах. Крім того, окремі громадські організації стикаються з труднощами у забезпеченні стабільного фінансування та підтримки власної діяльності [11].

Перспективи розвитку соціального партнерства в Україні пов’язані з подальшим розвитком децентралізації, цифровізацією соціальних послуг, розширенням участі громадян у прийнятті рішень та посиленням співпраці між державою і громадянським суспільством. Важливим напрямом є також розвиток міжнародного партнерства та впровадження європейських стандартів соціальної політики [11].

Отже, соціальне партнерство держави, громади та громадських організацій є важливим механізмом розвитку сучасного суспільства та забезпечення ефективної соціальної політики. Спільна діяльність різних соціальних суб’єктів сприяє вирішенню соціальних проблем, підвищує рівень соціального захисту населення та забезпечує розвиток громадянського суспільства. В умовах децентралізації та сучасних соціальних викликів значення партнерської взаємодії постійно зростає. Ефективне соціальне партнерство сприяє розвитку територіальних громад, підвищенню якості соціальних послуг та формуванню активної громадянської позиції населення. Подальший розвиток партнерських відносин між державою, громадами та громадськими організаціями є необхідною умовою демократичного розвитку України.

2.2. Цифровізація соціальних послуг та розвиток електронного соціального забезпечення

У сучасних умовах цифрова трансформація державного управління стала одним із ключових напрямів реформування соціальної сфери. В Україні процес цифровізації соціальних послуг набув особливого значення у зв’язку з необхідністю підвищення доступності, прозорості та ефективності системи

соціального забезпечення. Впровадження електронних сервісів дозволяє спростити взаємодію громадян із державними установами, скоротити бюрократичні процедури та забезпечити оперативне надання допомоги населенню.

Цифровізація соціальної сфери передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі організації, надання та контролю соціальних послуг. Вона охоплює створення електронних реєстрів, автоматизацію обробки даних, розвиток онлайн-платформ для отримання соціальної допомоги та інтеграцію державних інформаційних систем [50].

Цифровізація соціальних послуг є процесом трансформації традиційної системи соціального забезпечення шляхом упровадження цифрових технологій та електронних сервісів. Основною метою цього процесу є підвищення якості соціального обслуговування населення, забезпечення швидкого доступу до послуг та мінімізація адміністративних бар'єрів [14].

Серед основних напрямів цифровізації соціальної сфери можна виокремити:

- створення електронних платформ соціального забезпечення;
- автоматизацію процесу призначення соціальних виплат;
- ведення електронних реєстрів отримувачів соціальної допомоги;
- розвиток дистанційного консультування громадян;
- інтеграцію державних інформаційних ресурсів;
- використання мобільних застосунків для отримання послуг [14].

В Україні важливим етапом цифрової трансформації стало впровадження концепції «Держава у смартфоні», що сприяло розвитку електронних державних послуг та цифрових сервісів для населення [14].

Електронне соціальне забезпечення – це система надання соціальних гарантій, допомоги та послуг за допомогою цифрових технологій та електронних платформ. Воно забезпечує дистанційну взаємодію між громадянами та органами соціального захисту, що особливо актуально в умовах воєнного стану, пандемій та кризових ситуацій [1].

Основними перевагами електронного соціального забезпечення є: доступність послуг – громадяни можуть отримувати послуги незалежно від місця проживання; оперативність – скорочується час розгляду заяв та оформлення соціальної допомоги; прозорість – автоматизація процесів зменшує ризики корупції; економічність – зменшуються витрати держави на паперовий документообіг; персоналізація допомоги – цифрові інструменти дозволяють враховувати індивідуальні потреби отримувачів послуг [1].

Водночас розвиток електронного соціального забезпечення супроводжується низкою проблем, серед яких недостатній рівень цифрової грамотності населення, обмежений доступ до інтернету в сільських громадах, а також загрози кібербезпеці [70].

Цифровізація соціальних послуг є частиною ширшого процесу трансформації публічного управління, що передбачає інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. У сучасних умовах вона розглядається як ключовий інструмент реалізації принципів прозорості, підзвітності, ефективності та орієнтації на потреби громадян [61].

Науковці розглядають цифровізацію як багатовимірний процес, який поєднує технологічний, соціальний і правовий компоненти. О. Шевченко доповнює, що для побудови справді інклюзивної цифрової моделі необхідне переосмислення ролі соціальних послуг як інституційного елементу цифрового громадянства [63].

Значну увагу в теоретичній літературі приділено категорії «цифрової інклюзії», яка означає здатність кожного громадянина – незалежно від віку, фізичного стану, соціального статусу чи місця проживання – повноцінно користуватися цифровими сервісами. Це поняття тісно пов’язане з концептом «цифрових прав», що включає право на доступ до інтернету, цифрову грамотність, захист персональних даних, а також можливість отримувати соціальні гарантії в електронній формі [10].

Зарубіжні дослідження також підкреслюють важливість системного підходу до цифровізації соціального сектору. D. Osimo наголошує на необхідності розробки моделей співуправління, де громадяни відіграють не пасивну, а активну роль у формуванні цифрових сервісів [73]. I. Lindgren та C. O. Madsen аналізують шведський досвід, де на перший план виходить не автоматизація, а соціальна орієнтація цифрових послуг – їх адаптація до потреб конкретних спільнот [71].

У контексті України цифрова трансформація соціального сектору пов'язана з використанням таких інструментів, як «Дія», «Соціальна громада», «єДопомога», що дозволяють об'єднувати бази даних, автоматизувати облік і призначення допомоги, забезпечити комунікацію між рівнями влади. Проте, як зазначає Н. Власова, за відсутності нормативної деталізації ці сервіси залишаються вразливими до правових зловживань, особливо в умовах надзвичайних ситуацій [10].

Таким чином, цифровізація соціальних послуг у теоретичному вимірі є складним процесом, що вимагає міждисциплінарного підходу – поєднання правової доктрини, соціологічного аналізу та управлінських інновацій. Основним викликом є забезпечення балансу між технічною ефективністю та дотриманням прав людини, що стає критично важливим у періоди соціальних та гуманітарних криз [78].

У кризових умовах воєнного стану, пандемії, гуманітарної нестабільності цифровізація соціальних послуг стає інструментом оперативної взаємодії держави з громадянами. Проте саме в ці періоди загострюються структурні вади національної правової системи, що перешкоджають ефективному та справедливому функціонуванню цифрових механізмів. Ці виклики мають як юридичний, так і соціальний характер.

Одним із головних викликів є правова фрагментарність у сфері цифрового соціального захисту. Хоча в Україні діють окремі закони, що регулюють соціальні послуги, адміністративні процедури, захист персональних даних, проте відсутній єдиний нормативний акт, який би

узгоджено регулював цифрове надання соціальних послуг. Як зазначає В. Луць, правове поле часто запізнюється за цифровими інноваціями, створюючи ситуації невизначеності і юридичного вакууму [32].

Другим важливим викликом є цифрова нерівність, яка в умовах війни лише посилюється. Частина населення, зокрема внутрішньо переміщені особи, мешканці тимчасово окупованих територій, літні люди та особи з інвалідністю, часто позбавлені доступу до інтернету, пристроїв або базової цифрової грамотності. Як підкреслює Н. Власова, без вбудованих у правову систему механізмів компенсації цифрової нерівності виникає ризик подвійної маргіналізації – соціальної й цифрової [10].

Значною правовою проблемою залишається захист персональних даних. Платформи, що використовуються для надання соціальних послуг, збирають великі масиви чутливої інформації про стан здоров'я, фінансове становище, родинні зв'язки тощо. Проте Закон України «Про захист персональних даних» не відповідає вимогам GDPR, зокрема щодо принципів прозорості, обмеження цілей, права на забуття та процедур повідомлення про витік даних [45]. Як зазначає F. Bannister, в умовах кризи особливо важливо не допустити спрощення процедур без належного юридичного контролю [64].

Крім того, вітчизняні правознавці, зокрема О. Загородній, вказують на відсутність механізмів оскарження цифрових рішень, зокрема автоматичних відмов у наданні послуг, або незрозумілості алгоритмів, якими керуються електронні системи. Це створює ризики для принципу правової визначеності та доступу до правосуддя [21].

Таким чином, правові виклики цифровізації в умовах криз стосуються не лише змісту регулювання, але й підходів до його формування. Без чіткої правової рамки, заснованої на правах людини та принципах верховенства права, цифрові інструменти можуть стати джерелом нових форм нерівності та виключення, замість інструменту соціального захисту.

У відповідь на сучасні виклики, зумовлені війною, пандемією та внутрішніми кризами, територіальні громади України вимушено стали

осередками гнучкої адаптації соціальних послуг до нових реалій. Правове забезпечення цієї адаптації потребує не лише змін до чинного законодавства, а й формування нових механізмів на перетині публічного управління, цифрових технологій та прав людини [61].

Одним із ключових адаптивних інструментів є цифрові платформи соціального захисту, зокрема «Соціальна громада», «єДопомога», а також функціонал мобільного застосунку «Дія». Ці платформи дозволяють вести реєстри отримувачів допомоги, обробляти звернення, здійснювати автоматизоване призначення послуг та інтегрувати облік на рівні територіальних громад і центральної влади [21]. Проте, як зазначає О. Шевченко, сам по собі цифровий інструмент не може гарантувати якість послуги без чіткої юридичної моделі його використання [63].

На сьогодні більшість платформ функціонують на базі пілотних проєктів або розпорядчих актів, що не мають статусу нормативно-правових. Це створює правову невизначеність: відсутність механізмів контролю, відповідальності, процедур оскарження або захисту користувача у разі технічних збоїв. Як слушно зазначає К. Тищенко, правове поле повинно не лише слідувати за технологіями, але й формувати принципи їх етичного і правового використання [59].

Другою важливою складовою є локальне нормотворення, що дозволяє громадам формувати власні регламенти та програми цифрового надання соціальних послуг. Наприклад, у низці громад введено локальні порядки надання цифрових субсидій, обліку ВПО, або інструменти електронного зворотного зв’язку з мешканцями [61].

У європейській практиці адаптивність цифрових сервісів забезпечується за рахунок інституціоналізації прав на цифрову інклюзію. Так, у Швеції та Естонії на законодавчому рівні закріплено обов’язок держави забезпечити доступ до цифрових сервісів для всіх громадян, включно з технічною підтримкою, навчанням, альтернативними (аналоговими) каналами.

Національна практика поки що лише частково відображає ці принципи. Як відзначає Н. Власова, в Україні відсутній правовий механізм компенсації для осіб, які не можуть скористатися цифровими інструментами – зокрема через інвалідність, вік чи відсутність пристроїв [10]. Це створює ситуацію, коли цифровізація фактично дискримінує вразливі групи, замість того щоб їх підтримувати.

Важливою частиною адаптації є також механізми публічної підзвітності цифрових сервісів, що включають електронні консультації, опитування, відкриті API для моніторингу статистики, інтеграцію з платформами державного аудиту. У цьому контексті показовими є висновки F. Bannister, які наголошують на необхідності впровадження зворотного зв'язку в цифровому врядуванні як критерію довіри й легітимності [62].

У результаті проведеного аналізу стає очевидним, що успішна цифровізація соціальних послуг потребує не лише технічної модернізації, а насамперед – системного оновлення правових підходів, орієнтованих на захист прав людини, інклюзивність та підзвітність цифрових процесів. У цьому контексті особливого значення набуває гармонізація законодавства, розширення повноважень територіальних громад і формування нової правової культури цифрового врядування [61].

Серед пріоритетних напрямів удосконалення можна виділити:

1. Прийняття рамкового закону про цифрові соціальні послуги. Такий акт має систематизувати основні терміни, визначити статус цифрових платформ, закріпити порядок обробки заяв, доступу до сервісів, електронної ідентифікації, порядку оскарження тощо [61].

2. Інституціоналізація цифрових платформ. Платформи на кшталт «Дія» чи «Соціальна громада» мають бути не лише інструментами, а повноцінними суб'єктами у сфері публічних послуг із визначеними правами, обов'язками й відповідальністю. Це передбачає зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування» та «Про соціальні послуги» [61].

3. Одним із пріоритетних завдань є закріплення на законодавчому рівні обов’язку держави забезпечувати рівний доступ усіх громадян до цифрових послуг. Особливу увагу слід приділити створенню умов доступності для людей з інвалідністю, осіб похилого віку та внутрішньо переміщених осіб. В європейській практиці одним із ефективних механізмів оцінювання доступності цифрових сервісів стало запровадження муніципальних індексів цифрової інклюзії, які дозволяють системно моніторити рівень забезпечення прав різних соціальних груп [61].

4. Необхідною умовою ефективної цифровізації соціальних послуг є приведення українського законодавства у відповідність до стандартів GDPR. Зокрема, потребує суттєвого оновлення Закон України «Про захист персональних даних», що має включати уточнення принципів прозорості, добровільної згоди на обробку даних, пропорційності збору інформації, відповідальності за витоки персональних даних і гарантування цифрових прав осіб. Впровадження таких змін сприятиме зростанню довіри громадян до державних цифрових сервісів [61].

5. Запровадження механізмів публічного контролю. Необхідно створити обов’язкові механізми зворотного зв’язку: електронні скарги, консультації, опитування, публічні дашборди тощо [61].

6. Цифрова правосвідомість і просвіта. Паралельно із законодавчими змінами має здійснюватися освітня робота з населенням щодо користування цифровими сервісами, захисту прав у цифровому середовищі та можливостей оскарження цифрових рішень [61].

7. Важливо забезпечити розвиток локального правотворення у сфері цифрових послуг. Територіальні громади повинні мати у своєму розпорядженні не лише технічні ресурси, а й належні правові механізми для самостійного формування місцевої цифрової політики. Для цього необхідно внести відповідні зміни до чинних підзаконних нормативно-правових актів і забезпечити державну підтримку цього процесу [61].

Усі ці напрями мають реалізовуватися в рамках єдиної стратегії цифрової трансформації соціального сектору, яка враховує як глобальні тенденції, так і реалії посткризового розвитку України.

Цифровізація соціальних послуг у територіальних громадах України є не лише інструментом оперативного реагування держави на соціальні виклики, а й показником спроможності правової системи адаптуватися до динамічних трансформацій сучасності. Як засвідчено у статті, впровадження цифрових платформ та електронних сервісів має значний потенціал, але супроводжується суттєвими правовими проблемами – від фрагментарності законодавчої бази до відсутності стандартів цифрової інклюзії [61].

В Україні активно впроваджуються електронні сервіси у сфері соціального захисту населення. Значну роль у цьому процесі відіграють цифрові платформи та державні інформаційні системи.

Одним із ключових напрямів є створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, яка забезпечує обмін даними між різними державними установами та автоматизує процес надання соціальної допомоги. Такі рішення дозволяють уникати дублювання інформації та прискорюють обробку звернень громадян [66].

Важливим прикладом цифровізації є розвиток електронних сервісів через мобільний застосунок та портал державних послуг. Громадяни можуть подавати заявки на соціальні виплати, отримувати довідки, оформлювати статус внутрішньо переміщеної особи та користуватися іншими соціальними сервісами онлайн.

Особливого значення цифровізація набула після початку повномасштабної війни, коли значна кількість населення була змушена змінити місце проживання. Цифрові інструменти дозволили оперативно забезпечити підтримку внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення [1].

– Попри позитивні результати цифрової трансформації соціальної сфери, існує низка проблем, які потребують вирішення. Основними серед них є:

– недостатній рівень цифрової інфраструктури в окремих регіонах;

– низька цифрова компетентність частини населення;

– ризики витоку персональних даних;

– нерівний доступ до електронних послуг;

– недостатній рівень підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з цифровими системами [70].

Подальший розвиток електронного соціального забезпечення повинен передбачати:

– удосконалення законодавчого регулювання цифрових послуг;

– розвиток систем кібербезпеки;

– підвищення цифрової грамотності населення;

– впровадження штучного інтелекту та аналітичних систем у сферу соціального захисту;

– розширення мережі електронних сервісів для вразливих груп населення [70].

Отже, цифровізація соціальних послуг є важливим напрямом модернізації системи соціального забезпечення України. Впровадження електронних сервісів сприяє підвищенню доступності та ефективності соціальної допомоги, забезпечує прозорість управлінських процесів і створює умови для формування людиноцентричної моделі соціального захисту. Разом із тим успішна реалізація цифрової трансформації потребує комплексного підходу, що включає розвиток цифрової інфраструктури, підвищення цифрової компетентності населення та вдосконалення механізмів захисту персональних даних. Подальший розвиток електронного соціального забезпечення сприятиме формуванню сучасної, ефективної та доступної системи соціального захисту в Україні.

2.3. Рекомендації щодо підвищення ефективності соціального забезпечення в громадах

У сучасних умовах децентралізації в Україні особливого значення набуває ефективне функціонування системи соціального забезпечення на рівні територіальних громад. Саме громади сьогодні відповідають за надання значної частини соціальних послуг населенню, підтримку вразливих категорій громадян, організацію соціального захисту та забезпечення доступності соціальної допомоги. Ефективність соціального забезпечення безпосередньо впливає на рівень добробуту населення, соціальну стабільність та розвиток громади загалом.

Науковці зазначають, що результативність соціального забезпечення значною мірою залежить від належного фінансування, якісного управління, системного моніторингу та впровадження сучасних механізмів надання соціальних послуг [6].

Попри позитивні результати реформи децентралізації, у сфері соціального забезпечення територіальних громад залишаються певні проблеми:

- недостатнє фінансування соціальних програм;
- нерівний доступ населення до соціальних послуг;
- нестача кваліфікованих соціальних працівників;
- низький рівень цифровізації соціальної сфери;
- відсутність ефективного моніторингу якості соціальних послуг;
- недостатня взаємодія органів влади з громадськістю; складність забезпечення соціального захисту в умовах воєнного стану.

Дослідники підкреслюють, що ефективність функціонування громади значною мірою залежить від рівня управлінської спроможності та фінансової стійкості місцевого самоврядування [60].

До рекомендації щодо підвищення ефективності соціального забезпечення ми відносимо:

1. Удосконалення фінансового забезпечення соціальної сфери.

Одним із ключових напрямів підвищення ефективності соціального забезпечення є зміцнення фінансової бази громад. Необхідно: збільшувати частку видатків місцевих бюджетів на соціальні програми; активно залучати грантові кошти та міжнародну допомогу; розвивати місцеве підприємництво для зростання податкових надходжень; впроваджувати програмно-цільовий метод бюджетування.

Наукові дослідження доводять, що ефективне фінансове управління сприяє підвищенню якості соціальних послуг та розвитку громади [38].

2. Розвиток цифровізації соціальних послуг.

Важливим напрямом модернізації є впровадження цифрових технологій у сферу соціального забезпечення. Доцільно: створювати електронні кабінети отримувачів соціальних послуг; впроваджувати онлайн-платформи для подання заяв; автоматизувати облік соціальної допомоги; забезпечувати електронний документообіг між установами.

Цифровізація дозволяє підвищити прозорість, скоротити бюрократичні процедури та зробити соціальні послуги більш доступними для населення.

3. Підвищення професійної компетентності соціальних працівників.

Якість соціального забезпечення значною мірою залежить від професійності працівників соціальної сфери. Для цього необхідно: організовувати регулярне підвищення кваліфікації; проводити тренінги з кризового реагування; навчати працівників використанню цифрових технологій; впроваджувати сучасні стандарти соціальної роботи.

Особливо актуальним це є в умовах війни та зростання кількості внутрішньо переміщених осіб.

4. Розширення доступності соціальних послуг.

Для забезпечення рівного доступу населення до соціальної допомоги громади повинні: створювати мобільні соціальні служби; відкривати центри надання соціальних послуг у віддалених населених пунктах; забезпечувати

інклюзивність соціальної інфраструктури; розвивати систему соціального патронажу.

Дослідники наголошують, що саме доступність послуг є одним із головних критеріїв ефективності соціального забезпечення в громадах [56].

5. Запровадження системи моніторингу та оцінювання.

Підвищення ефективності соціального забезпечення неможливе без постійного контролю результативності програм та послуг. Доцільно: розробити систему показників оцінювання якості послуг; проводити регулярні опитування населення; здійснювати громадський контроль; використовувати електронні системи моніторингу.

Наукові праці підкреслюють важливість оцінювання результативності діяльності громад та моніторингу соціальних програм [15].

6. Посилення участі громадськості.

Ефективне соціальне забезпечення потребує активної взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. Для цього необхідно: залучати мешканців до формування соціальних програм; проводити громадські консультації; підтримувати діяльність громадських організацій; розвивати соціальне партнерство.

Такий підхід сприятиме більш точному визначенню потреб населення та підвищенню довіри до місцевої влади.

7. Розвиток стратегій забезпечення безпеки: перш за все, необхідно розробляти та вдосконалювати стратегії забезпечення безпеки для соціальних працівників, що працюють у воєнних зонах. Це може включати підвищення їхньої освіти та підготовки щодо реагування на екстремальні ситуації, а також забезпечення необхідними засобами захисту [29].

8. Розширення доступу до гуманітарної допомоги: для полегшення страждань населення в громадах у воєнний час, необхідно розширити доступ до гуманітарної допомоги. Це може бути здійснено шляхом посилення співпраці між гуманітарними організаціями, урядовими установами та

місцевими громадами для забезпечення ефективної та оперативної доставки допомоги туди, де вона найбільше потрібна [29].

9. Розвиток психологічної підтримки: забезпечення психологічної підтримки для мешканців громад у воєнний час є надзвичайно важливим. Нервові стреси, травми та психологічні проблеми можуть мати серйозний вплив на психічне здоров'я населення. Розвиток програм психологічної підтримки та доступ до кваліфікованих психологів може допомогти зменшити ці негативні наслідки [36].

10. Сприяння міжнародній співпраці: у вирішенні проблем соціальної роботи в громадах у воєнний час важливо сприяти міжнародній співпраці. Обмін досвідом та кращими практиками з іншими країнами може допомогти вдосконалити підходи та забезпечити більш ефективне використання ресурсів [5].

Отже, підвищення ефективності соціального забезпечення в громадах є важливою умовою сталого розвитку територій та покращення якості життя населення. Основними напрямами вдосконалення системи соціального забезпечення мають стати зміцнення фінансової бази громад, цифровізація соціальних послуг, професійний розвиток соціальних працівників, розширення доступності послуг, впровадження системи моніторингу та активізація участі громадськості. Комплексне впровадження зазначених рекомендацій дозволить забезпечити більш ефективне функціонування соціальної сфери, підвищити рівень соціального захисту населення та зміцнити соціальну стійкість територіальних громад в умовах сучасних викликів.

ВИСНОВКИ

Випускна кваліфікаційна робота привчена дослідженню **розвитку громад у сфері соціального забезпечення**. Реалізований аналіз дозволив сформулювати наступні висновки:

1. На основі здійсненого теоретичного аналізу наукових підходів до розвитку громад у сфері соціального забезпечення з'ясовано, що сучасний етап розвитку територіальних громад у сфері соціального забезпечення виступає одним із пріоритетних напрямів трансформації системи публічного управління в Україні. Децентралізаційні процеси, впровадження цифрових технологій у сферу соціальних послуг, зміцнення позицій місцевого самоврядування та активізація громадянського суспільства спричинили потребу в оновленні наукових підходів до організації соціального забезпечення на місцевому рівні. У науковому середовищі громада дедалі частіше трактується не лише як адміністративно-територіальна одиниця, а як повноправний суб'єкт соціальної політики, спроможний самостійно забезпечувати ефективну систему соціальної підтримки населення.

Встановлено, що розвитку громад у сфері соціального забезпечення підтверджує складний і багатогранний характер цього процесу. У сучасних дослідженнях домінують системний, інституційний, децентралізаційний, ресурсний, цифровий та соціально-партнерський підходи. Більшість науковців погоджуються, що результативний розвиток громад у сфері соціального забезпечення можливий лише за наявності кількох ключових умов: достатньої фінансової спроможності територіальних громад, дієвого місцевого самоврядування, активної взаємодії влади та громадськості, упровадження цифрових технологій у сферу соціальних послуг, а також орієнтації на актуальні потреби населення. У сучасних умовах соціально-економічних викликів і післявоєнної відбудови України особливо важливим стає створення комплексної системи соціального забезпечення громад, що базуватиметься на поєднанні державної підтримки, місцевих ініціатив та цифрових інновацій.

2. Розкрито сутність соціального розвитку та теоретичні підходи до управління соціальними послугами в громадах. Визначено, що в сучасних умовах реформування системи соціального забезпечення в Україні особливої актуальності набуває питання розвитку територіальних громад та підвищення ефективності управління соціальними послугами. Децентралізація влади сприяла передачі значної частини повноважень на місцевий рівень, що обумовило необхідність формування нових підходів до організації соціальної підтримки населення. Саме громади стали основними суб'єктами забезпечення доступності, якості та адресності соціальних послуг.

Доведено, що розвиток громади являє собою складний і багатогранний процес, що охоплює різні сфери життєдіяльності населення та спрямований на забезпечення соціального благополуччя і покращення рівня життя. Управління соціальними послугами в територіальних громадах базується на системному підході, принципах децентралізації, партнерської взаємодії, інноваційності та професійної компетентності. Результативність соціального розвитку громад значною мірою визначається спроможністю органів місцевого самоврядування здійснювати стратегічне планування, аналізувати потреби мешканців, упроваджувати сучасні технології та налагоджувати ефективну співпрацю між усіма учасниками соціальної сфери.

3. Проаналізовано теоретичні засади цифровізації соціальних послуг та електронного соціального забезпечення. З'ясовано, що в сучасних умовах цифрова трансформація державного управління стала одним із ключових напрямів реформування соціальної сфери. В Україні процес цифровізації соціальних послуг набув особливого значення у зв'язку з необхідністю підвищення доступності, прозорості та ефективності системи соціального забезпечення. Впровадження електронних сервісів дозволяє спростити взаємодію громадян із державними установами, скоротити бюрократичні процедури та забезпечити оперативне надання допомоги населенню.

Доведено, що цифровізація соціальних послуг є важливим напрямом модернізації системи соціального забезпечення України. Впровадження

електронних сервісів сприяє підвищенню доступності та ефективності соціальної допомоги, забезпечує прозорість управлінських процесів і створює умови для формування людиноцентричної моделі соціального захисту. Разом із тим успішна реалізація цифрової трансформації потребує комплексного підходу, що включає розвиток цифрової інфраструктури, підвищення цифрової компетентності населення та вдосконалення механізмів захисту персональних даних. Подальший розвиток електронного соціального забезпечення сприятиме формуванню сучасної, ефективної та доступної системи соціального захисту в Україні.

4. Розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності соціального забезпечення в територіальних громадах. Встановлено, що в сучасних умовах децентралізації в Україні особливого значення набуває ефективне функціонування системи соціального забезпечення на рівні територіальних громад. Саме громади сьогодні відповідають за надання значної частини соціальних послуг населенню, підтримку вразливих категорій громадян, організацію соціального захисту та забезпечення доступності соціальної допомоги. Ефективність соціального забезпечення безпосередньо впливає на рівень добробуту населення, соціальну стабільність та розвиток громади загалом.

Визначено, що підвищення ефективності соціального забезпечення в громадах є важливою умовою сталого розвитку територій та покращення якості життя населення. Основними напрямами вдосконалення системи соціального забезпечення мають стати зміцнення фінансової бази громад, цифровізація соціальних послуг, професійний розвиток соціальних працівників, розширення доступності послуг, впровадження системи моніторингу та активізація участі громадськості. Комплексне впровадження зазначених рекомендацій дозволить забезпечити більш ефективне функціонування соціальної сфери, підвищити рівень соціального захисту населення та зміцнити соціальну стійкість територіальних громад в умовах сучасних викликів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективи подальших досліджень розвитку громад у сфері соціального забезпечення вбачаєм у поглибленому вивченні механізмів підвищення ефективності соціальної політики на місцевому рівні в умовах децентралізації та сучасних соціально-економічних викликів. Особливої актуальності набуває аналіз впливу цифровізації соціальних послуг на доступність, якість та оперативність соціального забезпечення населення.

Важливим напрямом подальших досліджень є також формування комплексної системи моніторингу та оцінювання якості соціальних послуг, що сприятиме підвищенню рівня соціальної безпеки населення та сталому розвитку територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова С., Бєлова І., Тарануха Т. Цифрові інструменти персоналізації соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: економічні науки*. 2026. № 27. URL: https://doi.org/10.24025/2306-4420.78(1).2026.353841.

2. Бардар М. Використання ресурсів громади у соціальній роботі із сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах : кваліфікаційна робота бакалавра : 231 Соціальна робота. Хмельниц. нац. ун-т. Хмельницький, 2025. 66 с.

3. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 256 с.

4. Бовсунівська І. В. Децентралізація влади в Україні як головний фактор сталого розвитку об'єднаних територіальних громад. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Т. 29(68), № 6. С. 11–15.

5. Бодя С. В. Особливості організації та здійснення соціальної роботи в громадах в умовах війни : бакалаврська робота. Тернопіль, 2024. 43 с.

6. Бондар М., Чемодурова Є. Соціальне забезпечення в територіальних громадах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-61 (дата звернення: 17.05.2026).

7. Бородін Є. І., Хожило І. І., Тарасенко Т. М. Управління соціально-гуманітарною сферою в процесі добровільного об'єднання територіальних громад: теоретичний та практичний аспекти. Аспекти публічного управління. 2015. № 5-6. С. 65–75.

8. Браунагель А., Анфілов Д. Соціальне партнерство як елемент сталого розвитку міст. *Економіка та суспільство*, 2022. (44).

9. Василенко Ю. В. Взаємодія місцевих рад з неурядовими організаціями щодо подолання гуманітарних криз в умовах воєнного стану : магістр. кваліфікаційна робота : 281 Публічне управління та адміністрування. Дніпровський держ. аграр.-екон. ун-т, Ф-т менеджменту і маркетингу, Каф. менеджменту, публічного управління та адміністрування. Дніпро, 2024. 86 с.

10. Власова Н. В. Цифрова інклюзія як правова категорія у контексті соціального захисту населення. Актуальні проблеми держави і права. 2022. Вип. 90. С. 125–130.

11. Волинець, У. А. Розвиток соціального партнерства в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка*. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. Вип. 2 (43). С. 235–238.

12. Гончаренко О. А. Децентралізація як тенденція розвитку місцевого управління в європейських державах. Право та інновації. 2017. № 4. С. 62–68.

13. Горемикіна Ю. В. Моніторинг і оцінювання якості ефективності соціальних послуг: прикладний аспект. Демографія та соціальна економіка. № 3. 2016. С. 120–132

14. Гриценко Г. М. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 47. С. 36–48. URL: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48 (дата звернення: 17.05.2026).

15. Дзвінчук Д. І., Лютий М. О. Про оцінювання ефективності публічного управління територіальними громадами. *Public management*. 2022. Т. 29, № 1. С. 42–51. URL: https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-1(29)-6 (дата звернення: 17.05.2026).

16. Діяльність громад у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей - рекомендації від Мінсоцполітики. *Access Denied*. URL: https://old.loda.gov.ua/news?id=56352 (дата звернення: 17.05.2026).

17. Досвід Польщі в рамках реформи децентралізації. Місцеве самоврядування, № 11, Листопад, 2017. Factor. *Factor*.

URL: https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2017/november/issue-11/article-32049.html (дата звернення: 17.05.2026).

18. Досін Б. Юридичний зміст поняття соціальний діалог. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 3, № 75. С. 25–30. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.3.4 (дата звернення: 17.05.2026).

19. Дубич К., Сухицька Н. Аналіз ролі громадських організацій в системі надання соціальних послуг в Україні. *Humanitas*. 2023. № 1. С. 21–29. URL: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.3 (дата звернення: 17.05.2026).

20. Дученко М. М., Жук А. В. Теоретичні аспекти соціального партнерства у сфері соціально-трудових відносин. Бізнес Інформ. 2023. №5. С. 19–23

21. Загородній О. С. Адміністративно-правовий механізм реалізації цифрових прав громадян в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2022. № 10. С. 74–78.

22. Заяць Т. А., Краєвська Г. О. Розвиток соціального капіталу територіальних громад в Україні. Економіка України. 2020. № 12. С. 56-72.

23. Іващенко С. О. Удосконалення механізмів управління наданням соціальних послуг в територіальних громадах : кваліфікаційна робота : спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». Поліський нац. ун-т, каф. економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління ; наук. кер. Симоненко Л. І. Житомир, 2024. 50 с.

24. Камашев, А. В. Соціальне партнерство як інструмент розвитку інфраструктурного забезпечення територіальних громад. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування, 2023. (5), 30-38.

25. Коваленко С. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи у громаді в умовах надзвичайних ситуацій : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» : спец. 231 «Соціальна робота».ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2024. 120 с.

26. Колосова О. В. Колектив як фактор соціального становлення особистості старшого дошкільника. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія.* 2014. Випуск 42. Ч.2. С. 31–35.

27. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 17.05.2026).

28. Котова Л. В. Розвиток та забезпечення соціальної сфери на рівні об'єднаних територіальних громад. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 46. С. 146–159. URL: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-146-159 (дата звернення: 17.05.2026).

29. Кравченко О. Social work in the community in the conditions of war. *Zeszyty naukowe państwowej wyższej szkoły zawodowej im. witelona w legnicy*. 2022. Т. 1, № 42. С. 63–70. URL: https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.8922 (дата звернення: 17.05.2026).

30. Ломачинська І., Крючкова Н. Інституційні та фінансові інструменти сталого розвитку громад: підходи до трансформації системи фінансування місцевого самоврядування. *Економіка та суспільство*. 2025. № 82. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-161 (дата звернення: 17.05.2026).

31. Луньова, Т. Проблеми розвитку соціального партнерства в Україні. *Економічний простір*, 2022. (180), С. 16-20.

32. Луць В. В. Правові засади цифровізації публічної влади в умовах воєнного стану. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 4. С. 22–28

33. Лях Т., Спіріна Т., Лехолетова М. Методи оцінки територіальною громадою власних потреб. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. № 1(50). С. 178–181. URL: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.178-181 (дата звернення: 17.05.2026).

34. Мельничук Д. П., Войналович І. А. Соціальне забезпечення як інструмент реалізації функцій держави щодо соціальної відповідальності. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 3(89). С. 24–29. URL: https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-24-29 (дата звернення: 17.05.2026).

35. Мещан І. В. Територіальна громада як суб'єкт соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. *Вісник НТУУ "КПІ" політологія. соціологія. право*. 2014. Т. 22, № 2. С. 106–110.

36. Миколюк С. Професійне вигорання соціальних працівників в умовах війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 6. С. 31-36.

37. Мушинський В.О. Сім'я у складних життєвих обставинах як фактор дезгармонійного розвитку дитини. К. : Просвіта, 2005. С. 2-4.

38. Нагайчук В. Фінансове забезпечення об'єднаних територіальних громад. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 2. С. 235–239. URL: https://doi.org/10.31891/mdes/2024-12-31 (дата звернення: 17.05.2026).

39. Паламарчук О., Візнюк І., Габа І., Долинний С., Сорочан М. Соціальне партнерство у соціальній роботі: теоретичні засади та практичні виклики. *Ввічливість. Humanitas*, 2024. (3), 117–124. https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.17

40. Пальонко О. С., Пилипишина І. І. Переваги та недоліки процесу становлення децентралізації в Україні. *Перспективні напрямки наукової думки*. 2018. Т. 4. С. 34–38.

41. Петровський П., Обіход М. Теоретико-методичні засади публічного управління розвитком соціальних послуг для дітей та сімей з дітьми в місцевих територіальних громадах. *Вчені записки Університету «КРОК»*, №4 (60). 2020. С. 68–76.

42. Печенкін А. Ефективне управління мережею медичних закладів в умовах децентралізації та війни - результати дослідження | UACRISIS.ORG. *Uacrisis.org*. URL: https://uacrisis.org/uk/efektyvne-

upravlinnya-merezheyu-medychnyh-zakladiv-v-umovah-detsentralizatsiyi-ta-vijny-rezultaty-doslidzhennya (дата звернення: 17.05.2026).

43. Пітер Сінгер, Емерсон Брукінг Війна лайків. Зброя в руках соціальних мереж. Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 320 с.

44. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI : станом на 3 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text (дата звернення: 17.05.2026).

45. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14 черв. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення: 17.05.2026).

46. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР : станом на 12 квіт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text (дата звернення: 17.05.2026).

47. Про соціальний діалог в Україні : Закон України від 23.12.2010 № 2862-VI : станом на 26 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text (дата звернення: 17.05.2026).

48. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 7 лют. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 17.05.2026).

49. Рудакова Л. О., Михальчук В. М. Децентралізація управління системою охорони здоров'я на місцевому рівні (на прикладі Київської області). Інвестиції: практика та досвід, 2021. № 8. С. 105–112

50. Салата Н. Дослідження питань цифровізації соціального обслуговування в україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. № 2(11). С. 308–315. URL: https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(11).2023.294343 (дата звернення: 17.05.2026).

51. Семигіна Т. Соціальні послуги у територіальних громадах України: інновації правового регулювання. Вісник АПСВТ. Вип. 4, 2019. С. 65–75.

52. Симоненко В. К. Децентралізація як детермінант регіональної політики. Регіональна економіка. 2018. № 3. С. 5–9.

53. Ситник О. Ю. Соціальне партнерство в Україні: особливості становлення і перспективи розвитку. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр.* Кіровоград: КНТУ, 2009. Вип. 15. С. 280-285.

54. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 10 берез. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 17.05.2026).

55. Слозанська Г. І. Соціальна робота в громаді: теорія і практика : монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2020. 312 с.

56. Слозанська Г. Забезпечення доступу до соціальних послуг в умовах об'єднаних територіальних громад. *Social work and education*. 2016. Т. 3, № 2. С. 92–102.

57. Степанець І. О. Регіональний вимір територіальної організації влади в україні : дис. … канд. геогр. наук : 11.00.02. Київ, 2018. 228 с. https://scc.knu.ua/upload/iblock/a55/dis_Stepanets_I_O.pdf

58. Тереняк Л., Куземко А. Сутність і особливості соціального партнерства органів місцевого самоуправління, громадьских організацій та представників бізнесу. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2025. Т. 342, № 3(2). С. 24–29. URL: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3(2)-3 (дата звернення: 17.05.2026).

59. Тищенко К. О. Правове регулювання цифрового врядування в Україні: проблеми і перспективи. Право України. 2023. № 3. С. 45–52.

60. Хомюк Н. Л., Грицюк П. М. Аналіз економічної ефективності діяльності об'єднаних територіальних громад в регіонах України. Наукові записки Національного університе-тету «Острозька академія». Серія

«Економіка» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, вересень 2019. No 14(42). С. 45–5

61. Чалабієва М. Цифровізація соціальних послуг у територіальних громадах: правові виклики адаптації до кризових обставин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 93–96. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/20 (дата звернення: 17.05.2026).

62. Шапоренко О. І. Соціальне партнерство у вирішенні соціально-трудових конфліктів. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 3.

63. Шевченко О. О. Соціальні послуги в умовах цифрової трансформації: досвід України та країн ЄС. *Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 1. С. 88–96.

64. Bannister F., Connolly R. The trouble with transparency: A critical review of openness in e-government. Policy & Internet. 2011. Vol. 3, No. 1. P. 1–30.

65. Coleman, J. S. Social capital in the creation ofhuman capital I I *American Joumal of Sociology*, 1988, n. 94, pp. 95- 120.

66. Danyliuk M., Dmytryshyn M., Horan T. Digitalization of social services. *Economics. Finances. Law*. 2023. Vol. 8, no. -. P. 36–39. URL: https://doi.org/10.37634/efp.2023.8.9 (date of access: 17.05.2026).

67. Dufour, F.G. The Significance and Ambiguities of Bourdieu's Economic Sociology. HistoricalMaterialism, Volume 18, Number 1, 2010, pp. 178-192.

68. Fedirko N. Digital social protection in Ukraine: prerequisites and strategic challenges. *Social and labour relations: theory and practice*. 2022. Vol. 12, no. 1. P. 1–13. URL: https://doi.org/10.21511/slrtp.12(1).2022.01 (дата звернення: 17.05.2026). http://dx.doi.org/10.21511/slrtp.12(1).2022.01

69. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity. N.-Y.: The Free Press, 1995. 447p.

70. Gunko S., Liakh T. Expert assessments of the challenges of digitalization of social services in rural communities. *Social work and education*. 2025. Vol. 12, no. 3. P. 444–453. URL: https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.12 (дата звернення: 17.05.2026).

71. Lindgren I., Madsen C. O. Decoupling the digital from the social: Lessons from e-government in Sweden. Government Information Quarterly. 2022. Vol. 39, №. 1.

72. Midgley J. Social Development: Theory and Practice. London : Sage, 2014.

73. Osimo D. The Future of Government 2030+: A Citizen Centric Perspective on New Government Models. European Commission, Joint Research Centre. Luxembourg, 2019. P. 76-80.

74. Palatna D. Development of the social sphere in modern territorial communities. *Social work and education*. 2022. Vol. 9, no. 1. P. 75–88. URL: https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.6 (дата звернення: 17.05.2026).

75. Payne M. Modern Social Work Theory. Oxford : OUP, 2020.

76. Rothman J. Community Organization Practice. New York : Columbia University Press, 2017.

77. Tan S., Taeihagh A. Smart city governance in developing countries: a systematic literature review. *Sustainability*. 2020. Vol. 12, no. 3. P. 899. URL: https://doi.org/10.3390/su12030899 (date of access: 17.05.2026).

78. United Nations E-Government Survey 2022: The Future of Digital Government. UN Department of Economic and Social Affairs. New York, 2022. URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/ (дата звернення: 27.04.2026).